

## **Auktorisoitu kääntäminen toimintana**

### **Toimijaverkkoteoreettinen näkökulma laillisesti pätevien käännösten käyttöön**

Kaisa Järvinen  
Tampereen yliopisto  
Viestintätieteiden tiedekunta  
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot  
Ruotsin kääntämisen opintosuunta  
Pro gradu -tutkielma  
Lokakuu 2017



Tampereen yliopisto  
Viestintätieteiden tiedekunta  
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot  
Ruotsin kääntämisen opintosuunta

JÄRVINEN, KAISA: Auktorisoitu kääntäminen toimintana: Toimijaverkkoteoreettinen näkökulma laillisesti pätevien käännösten käyttöön

Pro gradu -tutkielma, 59 sivua + liite, ruotsinkielinen lyhennelmä 14 sivua

Lokakuu 2017

---

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä auktorisoidusta kääntämisestä toimintana tarkastelemalla sitä toimijaverkkoteorian näkökulmasta. Vastaan tutkielman aineiston pohjalta seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) Mihin laillisesti päteviä käännöksiä käytetään? 2) Millaisia toimijoita auktorisoidussa kääntämisessä esiintyy? 3) Millaisia yhteyksiä toimijoiden välille muodostuu? 4) Mitä toimijat odottavat käännöksiltä? Aineisto koostuu kuuden laillisesti päteviä käännöksiä työssään käsittelevän henkilön teemahaastatteluista sekä kirjallisista materiaaleista, jotka liittyvät haastateltavieni työnantajaorganisaatioihin (Valvira, Opetushallitus, Evira, maistraatti, Kela ja yksityinen asianajotoimisto) ja auktorisoituun kääntämiseen. Analyysimetodina käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia.

Auktorisoidun kääntäjän laatimia käännöksiä tarvitaan aineistossani asiakirjoista, joita käytetään erilaisten ammattioikeuksien myöntämiseen (Valvira, Opetushallitus ja Evira), avioliiton esteiden tutkintaan (maistraatti), elatusapuvielkojen ulkomaanperintään (Kela) tai erilaisiin yksityisoikeudellisiin asioihin (asianajotoimisto). Aineistosta tunnistanani auktorisoidun kääntämisen toimijat voidaan jaotella viiteen rooliin: lähtötekstien laatijoihin, käännösten tilaajiin, kääntäjiin, käännösten loppukäyttäjiin ja taustavaikuttajiin. Keskeisin toimija on käännöksen tilaaja, jonka aloitteesta auktorisoidun kääntämisen tilannesidonnaiset toimijaverkot rakentuvat. Auktorisoidun kääntäjän ja käännöksen loppukäyttäjän välillä ei useimmiten näytä olevan suoraa yhteyttä, vaan kumpikin käyttää välittäjänä erilaisia tekstejä eli inskriptioita.

Aineiston prosesseja koskevilla säädöksillä asetetaan vaatimuksia kääntäjän statukselle ja hyväksyttävien käännösten kielelle. Useimmissa aineiston viranomaisprosesseissa kääntäjä voi olla Suomessa auktorisoitu tai ulkomailla sertifioitu, ja monessa tapauksessa asiakirjoista hyväksytään myös englanninkieliset käännökset. Haastattelemani käännösten loppukäyttäjät ja tilaajat odottavat laillisesti päteviltä käännöksiltä luotettavuutta ja virheettömyyttä, vaikka ovatkin lähdekriittisiä lukijoita. Kääntäjän huomautusten tarpeellisuudesta haastateltavillani oli sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Haastatteluista välittyy kuitenkin luottamus auktorisointijärjestelmään.

Avainsanat: auktorisoitu kääntäminen, laillisesti pätevä käännös, kääntäjän huomautus, toimijaverkkoteoria, käännöstiede



# Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Auktorisoitu kääntäminen.....	3
2.1 Auktorisoitu kääntäminen Suomessa.....	4
2.2 Aikaisempi auktorisoidun kääntämisen tutkimus.....	6
3 Toimijaverkkoteoria .....	10
3.1 Toimijaverkkoteorian käsitteet .....	11
3.2 Toimijaverkkoteoreettiset tutkimukset käännöstieteessä .....	14
3.3 Miksi juuri toimijaverkkoteoria? .....	19
3.4 Toimijaverkkoteorian kritiikkiä.....	21
4 Tutkimuskysymykset, menetelmät ja aineisto.....	22
4.1 Tutkimuskysymykset ja analyysimetodit .....	22
4.2 Haastatteluaineisto.....	24
4.3 Kirjallinen aineisto .....	25
5 Auktorisoitu kääntäminen toimintana .....	27
5.1 Laillisesti pätevien käännösten käyttötarkoitukset .....	27
5.2 Auktorisoidun kääntämisen toimijat.....	31
5.3 Translaatio eli toimijaverkkojen muodostuminen .....	38
5.3.1 Translaation kulku .....	38
5.3.2 Aineistossa esiintyvät inskriptiot.....	42

5.4 Käännöksille asetetut odotukset .....	44
5.4.1 Säädöksissä asetetut vaatimukset .....	45
5.4.2 Haastatteluissa esiin tulleet odotukset .....	51
5.5 Yhteenveto.....	54
6 Päätelmät ja arviointi .....	57
Lähteet .....	60
Tutkimusaineisto .....	60
Muut lähteet.....	62
Liite: haastattelurunko .....	68
Sammanfattning av avhandlingen .....	1
Inledning och syfte .....	1
Teoretisk referensram .....	3
Material och metod.....	5
Auktoriserad översättning som verksamhet .....	6
Diskussion .....	13



# 1 Johdanto

Auktorisoitu kääntäjä on henkilö, jolla on Suomen lainsäädäntöön perustuva oikeus laatia laillisesti päteviä käännöksiä erilaisista asiakirjoista siinä kieliparissa ja käännössuunnassa, jossa hänet on auktorisoitu (laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007). Tavallisimpia laillisesti pätevien käännösten käyttäjiä ovat erilaiset suomalaiset ja ulkomaiset viranomaiset. Auktorisoitu kääntäminen on asiatekstikäntämisen erityisalue, joka poikkeaa muusta kääntämisestä kääntäjän ja käännöksen aseman osalta: auktorisoidun kääntäjän vahvistama käännös on lähtökohtaisesti laillisesti pätevä (laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007 6. §) ja kääntäjän toiminta rinnastetaan viranomaisen toimintaan (OPH 2012, 11, 16). Siksi voidaan katsoa, että auktorisoidussa kääntämisessä käännöksen oikeellisuus ja käännösratkaisujen toimivuus ovat erityisen tärkeitä. Jotta laillisesti päteville käännöksille asetetut odotukset voitaisiin täyttää, auktorisoidun kääntäjän – kuten muidenkin kääntäjien – on tunnettava sekä käännöstensä kohdeyleisö että prosessit, joiden osana käännöksiä käytetään. Käännöksen oletettu lukija ja käännöksen skopos eli tarkoitus vaikuttavat käännösratkaisuihin ja auktorisoidulle kääntämiselle tyypillisten kääntäjän huomautusten tekemiseen (Taibi & Ozolins 2016, 91–92).

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä auktorisoidusta kääntämisestä toimintana tarkastelemalla sitä toimijaverkkoteorian näkökulmasta. Vastaan tutkielman aineiston pohjalta seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mihin laillisesti päteviä käännöksiä käytetään?
- 2) Millaisia toimijoita auktorisoidussa kääntämisessä esiintyy?
- 3) Millaisia yhteyksiä toimijoiden välille muodostuu?
- 4) Mitä toimijat odottavat käännöksiltä?

Tutkielman aineisto koostuu kuuden laillisesti päteviä käännöksiä työssään käsittelevän henkilön teemahaastatteluista sekä kirjallisista materiaaleista, jotka liittyvät haastateltavieni työnantajaorganisaatioihin ja auktorisoituun kääntämiseen. Analyysimetodina käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia.



Hankkimalla tietoa laillisesti pätevien käännösten käyttötilanteista ja -tarkoituksista voidaan tukea perusteltujen käännösratkaisujen tekemistä. Myös eri toimijoiden ja heidän odotustensa tunnistaminen on tärkeää, sillä molemmat vaikuttavat kääntäjän valintoihin kaikessa käännöstoiminnassa, myös auktorisoidussa kääntämisessä. Auktorisoidussa kääntämisessä esimerkiksi käännöksen oletettu loppukäyttäjä vaikuttaa siihen, onko kääntäjän huomautusten lisääminen tarpeen.

Käytän tässä tutkielmassa auktorisoidun kääntäjän vahvistamasta käännöksestä nimitystä *laillisesti pätevä käännös*, sillä alan kirjallisuudessa ei ainakaan toistaiseksi ole ollut tapana kutsua käännöksiä yleiskielen tapaan auktorisoiduiksi käännöksiksi. Sanalla *käännös* viitataan tutkielmassa nimenomaan laillisesti päteviin käännöksiin, jollei toisin erikseen mainita.

Tutkielman teoreettista viitekehystä, toimijaverkkoteoriaa, taustoitetaan luvussa 3. Luvussa 4 palataan tutkimuskysymyksiin tarkemmin ja esitellään tutkielman aineisto ja menetelmät. Tutkimuskysymyksiin vastataan luvussa 5, ja luvussa 6 arvioidaan tutkielman toteutusta ja tulosten merkitystä. Lähdeluettelon jälkeinen osio sisältää haastattelurungon sekä ruotsinkielisen lyhennelmän tutkielmasta.

## 2 Auktorisoitu kääntäminen

Tässä luvussa käsittelen lyhyesti Suomen auktorisoidun kääntämisen järjestelmää ja aikaisempaa auktorisoidun kääntämisen tutkimusta.

Kääntäjien auktorisointijärjestelmiä voidaan pitää yleiskielisessä merkityksessä sertifiointijärjestelminä, joiden tarkoituksena on varmistaa käännösten laatu. Kääntämiseen liittyviä sertifiointeja ovat toisaalta käännöspalvelustandardit, kuten SFS-EN ISO 17100, sekä toisaalta erilaiset kansalliset kääntäjien sertifiointijärjestelmät. Tällaisia sertifiointijärjestelmiä on monenlaisia, ja ne eroavat esimerkiksi sertifiointin myöntäjätahon, edellytetyn koulutuksen ja työkokemuksen sekä sertifiointin lainsäädännöllisen aseman osalta (ks. Vigier, Klein & Festinger 2013, 28). Sertifiointijärjestelmien erilaisuuden vuoksi myös kääntäjistä ja kääntämisestä käytetyt ilmaisut vaihtelevat. Englanninkielisessä kirjallisuudessa kääntäjien sertifiointeista käytetään yleensä sanoja *certification*, *accreditation* tai *authorisation* järjestelmän luonteen mukaan (Salmi & Kinnunen 2015, 30). Kääntäjien nimikkeisiin taas voidaan maasta riippuen viitata englanninkielisissä teksteissä esimerkiksi nimityksillä *certified translator* (Gouadec 2007), *sworn translator* (Biel 2011; Mayoral 2000) tai *authorized translator* (Dam & Zethsen 2008). Itse käännöstoimintaan viitataan toisinaan myös sanoilla *official translation* (Mayoral Asensio 2003). Tässä tutkielmassa käytän nimitystä sertifioitu kääntäjä yläkäsitteenä viittaamaan eri maiden auktorisointijärjestelmien mukaisesti auktorisoituihin kääntäjiin.

Suomalaisen auktorisoinnin kaltainen sertifiointi on monessa maassa haluttu, sillä se on kääntäjien ainoa virallinen ammattinimike ja antaa siksi haltijastaan ammattitaitoisen kuvan (Gouadec 2007, 253). Nykyisten sertifiointijärjestelmien hyödyllisyys on kuitenkin toisinaan kyseenalaistettu, sillä kansainvälisesti tunnustettu kääntäjien sertifiointijärjestelmä puuttuu eivätkä nykyiset maakohtaiset sertifiointit aina toimi riittävinä pätevyyden osoitustapoina kansainvälisissä yhteyksissä (Budin, Krajcso & Lommel 2013).

## 2.1 Auktorisoitu kääntäminen Suomessa

Suomessa kääntäjien auktorisointijärjestelmä perustuu lakiin auktorisoiduista kääntäjistä (1231/2007) ja valtioneuvoston asetukseen auktorisoiduista kääntäjistä (1232/2007). Auktorisoitu kääntäjä on henkilö, jolla on oikeus laatia laillisesti päteviä käännöksiä erilaisista asiakirjoista siinä käännössuunnassa, jossa hänet on auktorisoitu. Auktorisoidun kääntäjän nimikettä voi käyttää ainoastaan henkilö, jolle auktorisointi on myönnetty. Nimikkeen väärinkäyttö on rangaistavaa. Auktorisointi hankitaan joko suorittamalla auktorisoidun kääntäjän tutkinto tai suorittamalla vaaditut käännöstieteen opinnot osana ylempää korkeakoulututkintoa. (Laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007.) Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon sisältö ja vaadittavat yliopisto-opinnot määritellään auktorisoiduista kääntäjistä annetussa laissa (1231/2007) ja asetuksessa (1232/2007) sekä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteissa (OPH 2012). Auktorisoitujen kääntäjien järjestelmästä vastaa Opetushallitus, jonka yhteydessä toimiva auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta huolehtii tutkintojen järjestämisestä (laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007).

Auktorisointi on käännössuuntakohtainen, ja lähde- tai kohdekielenä toimii aina suomi, ruotsi tai saame (valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä 1232/2007). Auktorisointi on voimassa viisi vuotta, minkä jälkeen kääntäjä voi hakea sen jatkamista viideksi vuodeksi kerrallaan (laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007 3. §). Kirjoitushetkellä Opetushallituksen verkkosivustolla viimeisin tieto auktorisoitujen kääntäjien määrästä on kesäkuulta 2015, jolloin auktorisoituja kääntäjiä oli 89 käännössuunnassa (OPH 2015b).

Auktorisoitu kääntäjä voi laatia laillisesti pätevän käännöksen julkisesta asiakirjasta (OPH 2015c). Julkisella asiakirjalla tarkoitetaan viranomaistoiminnassa tarvittavaa asiakirjaa, joka voi olla yleinen tai yksityinen (Hietanen 2005, 83). Toisaalta laillisesti päteviä käännöksiä tarvitaan viranomaisprosessien lisäksi myös yksityiseen käyttöön eli yritysten tai yksityishenkilöiden väliseen asiakirjaliikenteeseen, kuten Mäntyranta & Kinnunen (2015, 220) huomauttavat. Kirjoittajat perustelevat tarvetta sillä, että myös yksityiset asiakirjat voivat olla todisteita oikeussuhteista.

Auktorisoitu kääntäjä on roolissaan erityisasemassa, sillä auktorisoidun kääntäjän toiminta rinnastetaan viranomaisen toimintaan (OPH 2012, 11, 16) ja auktorisoidun kääntäjän vahvistama käännös on laillisesti pätevä, jollei sitä näytetä virheelliseksi (laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007 6. §). Laillisesti pätevä käännös taas on lain ja viranomaisten silmissä samanarvoinen kuin alkuperäinen asiakirja (OPH 2015c) eli viranomaiskäsittelyssä yhtä pätevä kuin kohdevaltion oman viranomaisen antama asiakirja (SKTL 2015). Laillisesti pätevän käännöksen voi todeta virheelliseksi vain tuomioistuimien (SKTL 2015). Kaikki auktorisoidun kääntäjän kääntämät tekstit eivät kuitenkaan ole laillisesti päteviä käännöksiä. Sellainen on vain käännös, jonka auktorisoitu kääntäjä vahvistaa kääntäjän vahvistuslausekkeella (OPH 2015d). Lisäksi käännös tulee laatia auktorisoidun kääntämisen periaatteita noudattaen, vaikka niitä koskevat ohjeet (ks. SKTL 2015) eivät suoranaisesti sitovia olekaan.

Auktorisoidun kääntäjän on roolinsa vuoksi oltava tietoinen myös asiakirjojen laillistamiskäytännöistä, sillä lähdeasiakirja ja sen käännös saattavat vaatia laillistusta kelpataksaan kohdemaassa. Maasta toiseen siirtyvä asiakirja on yleensä joko laillistettava tai varustettava Apostille-todistuksella, jotta kohdemaan viranomaiset voivat varmistua sen todistusvoimaisuudesta. Jos osapuolet eivät ole ratifioineet Apostillen mahdollistavaa Haagin yleissopimusta eli yleissopimusta ulkomaisten asiakirjojen laillistamisvaatimuksen poistamisesta (46/1985), asiakirja laillistetaan ns. grand legalization -menetelmällä (Maistraatit 2016a). Tällöin asiakirja laillistetaan antamaan ulkoministeriössä ja antomaassa sijaitsevassa kohdemaan edustustossa (Maistraatit 2016a). Apostille-todistus taas on Haagin yleissopimukseen perustuva julkisen notaarin antama todistus, joka vahvistaa, että asiakirjan allekirjoittajalla on oikeus allekirjoittaa kyseessä olevia asiakirjoja ilmoittamassaan asemassa (Maistraatit 2016b). Apostille voidaan myöntää viranomaisten antamien asiakirjojen lisäksi auktorisoidun kääntäjän vahvistamille käännöksille (Maistraatit 2016b).

Auktorisoitujen kääntäjien järjestelmä on kehittynyt nykyisenlaiseksi kymmenien vuosien aikana. Auktorisoitujen kääntäjien edeltäjiä olivat vuosina 1989–2007 viralliset kääntäjät, jotka saivat oikeuden toimeensa virallisista kääntäjistä annetun lain nojalla (1148/1988). Vuosina 1967–1989 puolestaan oli voimassa laki valantehneistä

kielenkääntäjistä (191/1967). Vuosina 1953–1989 toimi myös Keskuskauppakamarin oma auktorisointijärjestelmä, joka myönsi oikeuden käyttää nimikettä Keskuskauppakamarin hyväksymä kielenkääntäjä (KHK). Kattavamman kuvan kääntäjien auktorisoinnin historiasta antavat Kaarina Hietanen (2005) väitöskirjassaan sekä Leena Salmi ja Ari Penttilä (2013) artikkelissaan.

## 2.2 Aikaisempi auktorisoidun kääntämisen tutkimus

Tiedonhakuni perusteella auktorisoitua kääntämistä oli ainakin vielä vuoden 2015 loppuun mennessä tutkittu melko vähän.<sup>1</sup> Kattavin aihetta käsittelevä tutkimus on Kaarina Hietasen (2005) väitöskirja, jossa kuvataan auktorisoitujen kääntäjien edeltäjien, virallisten kääntäjien, toimintaa ja selvitetään kääntäjien silloisen auktorisointijärjestelmän muutostarpeita. Hietanen päätyy suosittelemaan useita muutoksia silloiseen auktorisointijärjestelmään ja perustaa suosituksensa virallisille kääntäjille suunnattuun kyselyyn, kirjallisten lähteiden analyysiin sekä Suomen, Ruotsin ja Saksan auktorisointijärjestelmien vertailuun. Vaikka tutkimuksen auktorisointijärjestelmää koskevat tiedot ovat muutosten myötä jo vanhentuneet, virallisen kääntäjän työtä koskevat kuvaukset ja huomiot pätevät pitkälti myös nykyjärjestelmän mukaisesti auktorisoituihin kääntäjiin.

---

<sup>1</sup> Tein hakuja käännöstieteellisten julkaisujen tietokannoista (Meta, Target, The Translator, Perspectives ja The Interpreter & Translator Trainer) sekä Translation Studies Bibliography -viitetietokannasta joulukuussa 2015. Hakusanoina käytin *authori\**, *authorized*, *authorised*, *certified*, *sworn*, *certification*, *accreditation* ja *legal translation* sekä tarvittaessa muita hakuyhdistelmiä, kuten *certified+translation*. Tein myös hakuja Ruotsin yliopistojen DiVA-portaalista hakusanoilla *auktoriserad*, *auktorisering* ja *auktoriserade*. Lisäksi tein suomen-, ruotsin- ja englanninkielisiä hakuja Doria-julkaisuarkistosta sekä Tampereen, Helsingin, Vaasan ja Itä-Suomen yliopiston opinnäytetietokannoista. Espanjan- ja saksankieliset lähteet jäivät tämän tutkielman ulkopuolelle, vaikka näillä kielillä on todennäköisesti julkaistu tutkimuksia aiheesta.

Auktorisoitujen kääntäjien huomautuksia ja kääntäjien suhtautumista niihin on tutkittu Toni Virtasen (2016) pro gradu -työssä. Virtanen teki kyselyn englanti–suomi-kieliparissa jompaankumpaan suuntaan kääntäville auktorisoiduille kääntäjille. Tutkimustulosten perusteella harkinnanvaraiset huomautukset vaikuttavat olevan vähän käytettyjä. Osa vastaajista kertoi tekevänsä huomautuksia vähän, kun taas osa ilmoitti, ettei tee niitä lainkaan. Vastaajien suhtautuminen huomautuksien tekoon vaihteli positiivisesta neutraaliin ja negatiiviseen. Kyselyn kokeellisessa osiossa vastaajia pyydettiin kertomaan, millaisia kääntäjän huomautuksia he tekisivät esitetyn esimerkkiasiakirjan käännökseen. Esimerkkiasiakirjaan huomautuksia tehtiin vähän, ja vastaajilla oli erilaisia tapoja tehdä niitä. (Virtanen 2016.)

Opinnäytetöissä on huomioitu myös Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton laatimat laillisesti pätevien käännösten laatimisohteet (ks. SKTL 2015). Silja Jäntti (2016) arvioi pro gradu -tutkielmassaan ohjedokumentin käytettävyyttä ja tutkii, miten ohjeita on sovellettu todellisissa käännöksissä kieliparissa saksa–suomi. Ohjeissa on tutkielman mukaan joitakin tiedonhakua vaikeuttavia käytettävyyso ongelmia, mutta dokumentin käytettävyys todetaan pääpiirteittäin hyväksi. Tutkielman aineistoon kuuluvissa käännöksissä noudatettiin vuosina 2009 ja 2015 julkaistuja laatimisohteita vaihtelevasti, mutta variaation syyt eivät ole täysin yksiselitteisiä. (Jäntti 2016.)

Muut auktorisoitua kääntämistä käsittelevät julkaisut ovat lähinnä katsausartikkeleita tai järjestelmien vertailua koskevia selvityksiä. Useimmiten artikkeleissa joko tarkastellaan yksittäisten maiden auktorisointijärjestelmiä tai vertaillaan eri maiden järjestelmiä.

Auktorisointijärjestelmiä on usein vertailtu useamman kuin kahden maan välillä. Vertailua on tehty muun muassa 21 eri maan kesken (Hlavac 2013) ja Ison-Britannian, Espanjan, Saksan, Kreikan, Argentiinan ja Yhdysvaltojen sertifointijärjestelmien välillä (Vigier, Klein & Festinger 2013). Pym, Grin, Sfreddo ja Chan (2012) vertailevat tilannekatsauksessaan auktorisoinnin lisäksi muitakin tapoja, joilla kääntäjän pätevyyttä viestitetään eri maissa.

Yksittäisten maiden auktorisointijärjestelmiä käsitteleviä katsauksia on julkaistu ainakin Puolan virallisten kääntäjien koulutustaustoista (Solová 2015) ja Suomen

auktorisointijärjestelmästä eri näkökulmista. Suomen järjestelmää käsittelevissä artikkeleissa on tarkasteltu auktorisoidun kääntäjän tutkinnon arviointitapoja (Salmi & Penttilä 2013), auktorisoinnin laadunvarmistusta (Laukkanen & Vik 2015), auktorisointijärjestelmää kouluttajan näkökulmasta (Salmi & Kinnunen 2015), auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävien arviointia (Kivilehto 2016) sekä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävien ja tutkinnon tavoitteiden yhteensopivuutta erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta (Kivilehto 2017). Opinnäytetöiden puolella Ildi Saarela (2013) käsittelee oikeustulkkaukseen liittyvää pro gradu -tutkielmassaan Saksan osavaltioiden auktorisoituja kääntäjiä koskevaa lainsäädäntöä. Ruotsin auktorisointijärjestelmästä on puolestaan laadittu Kammarkollegietin toimeksiannosta raportti (Englund Dimitrova 2015), jossa selvitetään kyselytutkimuksen avulla, mitä Ruotsin auktorisoidut kääntäjät, auktorisoimattomat kääntäjät, käännöstoimistot ja käännöspalvelujen ostajat ajattelevat auktorisoitujen kääntäjien kysynnästä, auktorisoidun kääntäjän kokeen sisällöstä ja auktorisoinnin tarpeellisuudesta erilaisissa toimeksiannoissa. Vaikka kyseessä on tilaustyönä laadittu raportti eikä varsinainen itsenäinen tutkimus, ovat kyselyn tulokset kiinnostavia. Jokaisessa vastaajaryhmässä pidettiin tärkeänä, että auktorisoitu kääntäjä kääntää oikeudelliset ja lääketieteelliset tekstit, mutta talousaiheisten tekstien kohdalla vastaajat eivät olleet yhtä yksimielisiä. Huomionarvoista on, että Ruotsin auktorisointikokeeseen ei sisälly lainkaan lääketieteen tekstin kääntämistä, vaikka talousaiheisen tekstin kääntämistä testataan. (Englund Dimitrova 2015.)

Auktorisointia tai muuta sertifiointia saatetaan pitää osoituksena kääntäjän pätevyydestä (Gouadec 2007, 253). Käännösalalla toimivia pätevyyden osoitustapoja ovat käsitelleet artikkeleissaan esimerkiksi Pym ym. (2012) sekä Budin ym. (2013). Varsinaista empiiristä tutkimusta aiheesta on tehnyt Andy L.J. Chan (2010), joka on tutkinut käännöstoimistojen asennoitumista kääntäjien sertifiointeihin. Chan laati kääntäjien rekrytoinnista päättävälle käännöstoimistojen työntekijöille suunnatun kyselyn, johon osallistui eri maiden toimistoja. Kyselyssä esimerkkeinä nimettiin sertifiointit, joita myöntävät Ison-Britannian Chartered Institute of Linguists, American Translator Association (ATA) ja Australiassa toimiva National Accreditation Authority for

Translators and Interpreters (NAATI). Lisäksi esimerkkinä nimettiin Kiinan China Accreditation Test for Translators and Interpreters (CATTI). Näiden sertifiointien myöntämisen kriteerit vaihtelevat, mutta yleensä vaaditaan esimerkiksi kääntäjäkoulutusta, työkokemusta tai kirjallisen kokeen läpäisemistä. Vaikka tutkimuksessa tarkoitettuja sertifiointeja ei suoraan voida rinnastaa Suomen auktorisointiin, ovat Chanin tutkimustulokset silti kiinnostavia. Vastaajat katsoivat erilaisten sertifiointien kohentavan kääntäjän ammatin kokonaiskuva. Vastaajien mukaan sertifiointit hyödyttävät kääntäjiä muun muassa lisäämällä työtarjojen määrää ja kollegoilta saatua arvostusta. Palkkioissa sertifiointit taas eivät vastaajien mukaan juuri näy. Vastaajat kuitenkin arvostivat sertifiointeja, sillä heidän mukaansa ne helpottavat ja nopeuttavat kääntäjien rekrytointia.

Aikaisemmat tutkimukset ja raportit jättävät monenlaisia aukkoja ja avoimia kysymyksiä, joten auktorisoidun kääntämisen tutkimukselle ja tutkimukseen pohjautuvalle tiedolle lienee tarvetta tulevaisuudessakin.



### 3 Toimijaverkkoteoria

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, jonka ohjaamana tarkastelen auktorisoitua kääntämistä toimintana. Lisäksi tarkastelen aikaisempia käännöstieteellisiä tutkimuksia, joissa on sovellettu toimijaverkkoteoriaa. Lopuksi perustelen, miksi valitsin tutkielmani tueksi juuri toimijaverkkoteorian.

Toimijaverkkoteorian (*actor-network theory* eli *ANT*) avulla voidaan analysoida erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden syntymistä. Teorian mukaan kaikki yhteiskunnalliset ilmiöt, kuten valta tai organisaatiot, syntyvät verkkojen tuotoksena. Verkot muodostuvat inhimillisistä ja ei-inhimillisistä toimijoista, jotka luovat yhteyksiä toistensa välille. Jos verkko onnistuu pysymään koossa, se käyttäytyy kuin yksi yhtenäinen toimija. Tällöin verkosta tulee uusi toimija, joka puolestaan voi liittyä osaksi suurempaa verkkoa. (Law 2003.) Toimijaverkkoteorian mukaan ihmisiä ei tule erotella esineistä tai muista entiteeteistä, vaan verkot voivat koostua sekä inhimillisistä että ei-inhimillisistä toimijoista (Latour 2005, 10, 63). Kääntämisen puolella esimerkkinä voidaan ajatella suurta käännöstoimistoa, joka esimerkiksi osallistuu tarjouskilpailuihin yhtenä toimijana. Todellisuudessa kuitenkin toimisto koostuu useista toimijoista: käännöskoordinaattoreista, työsuhteisista kääntäjistä ja kansainvälisistä alihankkijoista (vrt. tuotantoverkoston käsite, Abdallah 2010). Ihmistoimijoiden lisäksi verkon toimijoiksi voidaan katsoa myös muun muassa palkkiot, laskutusohjeet, alihankintasopimukset, käännösmuistiohjelmat ja tietokoneet (vrt. Abdallah 2011, 178–179) sekä kenties myös lähtötekstit ja käännökset itsessään (Hekkanen 2010, 39–40).

Toimijaverkkoteorian tavoitteena on siis ymmärtää, miten inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat muodostavat yhteyksiä, pitävät ne koossa ja tuottavat esimerkiksi ideoita, sääntöjä tai toimintaperiaatteita (Fenwick & Edwards 2010, 3). Tutkimalla toimijoiden välisiä yhteyksiä voidaan myös selvittää, miten valta syntyy (Law 2003). Perinteiset sosiologian teoriat pitävät valtaa tapahtumien ja toiminnan aiheuttajana (Czarniawska & Hernes 2005, 9), kun taas toimijaverkkoteoria suhtautuu valtaan seurauksena (Latour 1986). Toimijaverkkoteoreettisen näkemyksen mukaan valta ei ole ominaisuus, jota

jokin toimija voi vain pitää hallussaan käyttämättä sitä (Latour 1988, 174), vaan valta syntyy vasta, kun muut päättävät toimia yhden puolesta (Latour 1986, 265).

Toimijaverkkoteoria sai alkunsa 1980-luvulla sosiologian piirissä. Bruno Latour katsoo teorian kehityksen varsinaisesti alkaneen Latourin (1988), John Law'n (1986c) ja Michel Callonin (1986) teksteistä. (Latour 2005, 10.) Nämä kirjoittajat ovat myös vaikuttaneet teorian kehitykseen vahvimmin (Folaron & Buzelin 2007, 614). Alun perin toimijaverkkoteorian avulla analysoitiin tieteen ja tekniikan innovaatioiden taustalla vaikuttavia prosesseja (Law 2003, 2). Teoriaa on myöhemmin sovellettu monella alalla, esimerkiksi organisaatioiden tutkimuksessa (Czarniawska & Hernes 2005), kasvatustieteessä (Fenwick & Edwards 2010) sekä markkinoinnin, talouden ja tuomioistuinten tutkimuksessa (Buzelin 2005, 194).

### **3.1 Toimijaverkkoteorian käsitteet**

Toimijaverkkoteorian avulla voidaan analysoida, miten toimijat muodostavat yhteyksiä toisiin toimijoihin ja rakentavat siten verkostoja. Teorian tarkoituksena ei ole selittää tai ennustaa toimijoiden käyttäytymistä, vaan tarjota keinoja havaintojen jäsentämiseen ja esittämiseen (Latour 1999, 19). Teorian tavoitteena onkin ollut luoda sanasto kuvaamaan prosesseja, joiden avulla erilaiset toimijat vaikuttavat toisiinsa (Folaron & Buzelin 2007, 615).

Toimija (*actor*) voi olla mikä tai kuka tahansa, joka vaikuttaa muihin (Law 1986b, 16): ihminen, esine tai käsite. Toimijaverkot voivat siis koostua sekä inhimillisistä että ei-inhimillisistä toimijoista (Latour 2005, 10, 63), mikä onkin teorian radikaalein näkemys muihin sosiologisiin teorioihin verrattuna (Law 2003, 2). Kjell Tryggestad (2005, 39) havainnollistaa referoimalla John Law'n (1994) esimerkkiä, kuinka tärkeä rooli esineillä voi olla toiminnassa: projektipäällikkö tuskin selviytyisi tehtävästään samalla tavalla ilman tietokonetta, taulukkolaskentaohjelmaa ja toimistoaan kuin niiden avulla.

Toimijaverkko (*actor-network*) on joukko toisiinsa liittyneitä entiteettejä, jotka yksi toimija on tavalla tai toisella suostutellut liittolaisikseen. Tämä toimija voi hyödyntää muiden toimijoiden valtaa ja toimia joko niiden puolesta tai niiden suostumuksella.

Samalla tämä toimija on kuitenkin myös itse osa muodostunutta verkkoa. (Callon, Law & Rip 1986, xvi.) Verkko puolestaan muodostaa uuden, yhtenäisenä näyttäytyvän toimijan (Latour 1987, 172). Kun useat elementit toimivat kuin yhtenä kokonaisuutena, toimijaverkosta muodostuu musta laatikko (Latour 1987, 131; Callon, Law & Rip 1986, xvi). Esimerkiksi av-kääntämisen tuotantoverkostot voidaan nähdä mustana laatikkona (Abdallah 2011, 185). Tällöin voidaan ajatella, että laatikon sisään syötetään tekstitystä tarvitseva ohjelma, ja ulos tulee tekstitetty versio. Laatikon sisälle näkymättömiin jäävät esimerkiksi sopimusneuvottelut, käännösten laatiminen, ajastustyöt, laskuttaminen ja kaikki prosessiin osallistuvat toimijat.

Toimijat voivat hallita ympäristöään tekstien eli inskriptioiden (*inscriptions*) avulla, sillä tekstit mahdollistavat sekä linkkien luomisen olemassa olevien toimijoiden välille että uusien toimijoiden muodostamisen (Callon, Law & Rip 1986, 11). Toimijat voivat levittää tekstejä verkkoonsa ja vahvistaa niiden avulla valtaansa (Abdallah 2012, 24–25).

Translaatio (*translation*) eli ”kääntäminen” on keskeinen toimijaverkkoteorian käsite, ja teoriasta itsestään käytetään toisinaan myös nimitystä *sociology of translation*, ”kääntämisen sosiologia” (Callon 1986; Latour 2005, 9). Translaatio-sanalla viitataan toimijaverkkojen muodostumisen tapaan. Sillä ei kuitenkaan tarkoiteta kielellistä kääntämistä, eikä ”kääntämisen sosiologialla” tässä yhteydessä tarkoiteta käännöstieteen sosiologista tutkimussuuntausta. Suomenkielisessä toimijaverkkoteoriaa käsittelevässä kirjallisuudessa translaatiosta käytetään useimmiten termejä *kääntäminen* tai *käännös*. Kääntäminen-verbiä käyttävät esimerkiksi Maria Åkerman (2006) ympäristöpolitiikan alan väitöskirjassaan ja Risto Suikkanen suomennoksessaan *Emme ole koskaan olleet moderneja* (Latour 2006). Käännös-substantiivia puolestaan käyttävät esimerkiksi Reijo Miettinen (1998) Sosiologia-lehdessä julkaistussa artikkelissaan ja Aino Palmroth (2004) sosiaalipsykologian alan väitöskirjassaan. Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin Hekkasen (2010) tapaan nimitystä *translaatio*, jotta toimijaverkkoteoreettinen ”kääntäminen” olisi helpompi erottaa kielellisestä kääntämisestä.

Toimijaverkkoteorian lähtökohtana on, että toimija määrittelee omat tavoitteensa ja pyrkii saamaan muut toimimaan niiden mukaisesti (Callon 1986). Translaatio tarkoittaa keinoja, joiden avulla toimija ottaa tai saa muut myöntämään sille valtuuden puhua tai toimia toisen toimijan puolesta. Keinoihin kuuluvat neuvottelu, juonittelu, laskelmointi, suostuttelu ja väkivalta. (Callon & Latour 1981, 279.) Translaatio on prosessi, joka voidaan jaotella seuraaviin vaiheisiin (Callon 1986; Law 1986b, 15–16):

- 1) Kysymyksenasettelu (*problematization*): Aloitteellinen toimija määrittelee, mitä tai keitä muut toimijat ovat ja millaisiksi niiden väliset yhteydet muodostuvat. Samalla se yrittää saada muut kääntymään puoleensa tekemällä itsestään pakollisen kauttakulkupaikan (*obligatory passage point*), jonka kautta muiden on kuljettava päästäkseen toimijaverkon jäseniksi (Porsander 2005, 20).
- 2) Kiinnostuksen herättäminen (*interessement*): Aloitteen tehnyt toimija yrittää hankkia liittolaisia muista toimijoista.
- 3) Värvääminen (*enrolment*): Jos kiinnostuksen herättäminen onnistuu ja toimija saa hankittua liittolaisia, toimijat järjestäytyvät ja täsmentävät roolinsa neuvottelemalla.
- 4) Mobilisaatio (*mobilization*): Jos translaatio onnistuu, aloitteen tehnyt toimija hyväksytään edustamaan koko toimijaverkkoa. Tällöin yksi toimija puhuu kaikkien puolesta (Callon 1986, 223) ja toimija liittolaisineen näyttäytyy yhtenä kokonaisuutena (Latour 1987, 172).

Toimijaverkkoteorian mukaan translaatio synnyttää yhteyksiä, jotka ovat tutkijan jäljitettävissä (Latour 2005, 108). Toimijaverkkoteorian kehittäjät kehottavatkin seuraamaan toimijoita, ”[to] follow the actors themselves” (Latour 2005, 12). Teorian mukaan toimijat itse tietävät, mitä tekevät. Tutkijan tehtävänä taas on saada toimijoiden avulla selville, mitä, miten ja miksi ne tekevät jotakin. (Latour 1999, 19.) Toisaalta myös epäonnistuneen translaatioprosessin tarkasteleminen tuottaa tietoa, sillä hajotessaan verkot tulevat näkyviksi (Abdallah 2012, 30).

Toimijaverkkoteoreettisen tutkimuksen periaatteisiin kuuluu, että toimijoiden kertomuksia ja näkemyksiä itsestään ja sosiaalisesta ympäristöstään ei sensuroida.

Lisäksi sekä luonnontieteelliset että sosiaaliset näkökulmat tulisi selittää samoja termejä ja samanlaista kielen rekisteriä käyttäen. Tutkijan tulisi myös hylätä ennalta määritellyt rajanvedot luonnon ja yhteiskunnan välillä eli tarkastella sekä inhimillisiä että ei-inhimillisiä toimijoita tasavertaisesti. (Callon 1986, 196–201.) Latourin näkemys periaatteista on samanlainen: tutkijan ei pitäisi pyrkiä sovittamaan havaintojaan ennalta määritellyyn sosiaaliseen rakenteeseen vaan seurata toimijoiden kokemia muutoksia ja kirjata ilman ennakkokäsityksiä, mitä toimijat kertovat muista toimijoista (Latour 1988, 10).

Hyödynnän näitä käsitteitä ja toimijaverkkoteoreettisen tutkimuksen periaatteita tämän tutkielman empiirisessä osassa, jossa tarkastelen auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkoja aineistoni pohjalta.

### **3.2 Toimijaverkkoteoreettiset tutkimukset käännöstieteessä**

Käännöstieteessä toimijaverkkoteoriaa sovelsi tietävästi ensimmäisten joukossa Kristiina Abdallah, jo ennen vuonna 2012 julkaistua väitöskirjaansa (Buzelin 2005, 194–195; Hekkanen 2010, 30). Toimijaverkkoteoriaa ovat hyödyntäneet käännöstieteen piirissä myös Hélène Buzelin (2006), Francis Jones (2009; 2011), Szu-Wen Cindy Kung (2009; 2010) ja Raila Hekkanen (2010). Esittelen seuraavaksi tutkimukset ja niiden keskeisimmät tulokset.

Kristiina Abdallah (2012) tutkii väitöskirjassaan, millaisia käännösalan tuotantoverkostot ovat kääntäjän näkökulmasta. Abdallah lähestyy aihetta kolmen eri teoreettisen näkökulman kautta: toimijaverkkoteorian, yleisen verkostoteorian sekä agenttiteorian avulla. Väitöskirjaan kuuluvassa artikkelissaan *Quality problems in AVT production networks: Reconstructing an actor-network in the subtitling industry* (2011) Abdallah analysoi AV-kääntämisen tuotantoverkostoja toimijaverkkoteorian käsitteitä hyödyntäen. Artikkeliksi keskittyy tutkimaan tapausta, jossa maksullisia televisiokanavia tarjoava yritys kilpailutti käännöstoimittajansa ja sai alihankkijat kilpailemaan toisiaan vastaan hinnalla. Kilpailutuksen voittanut käännöstoimisto kieltäytyi maksamasta kääntäjien palkkioita huonoon laatuun vedoten ja haki lopulta itseään konkurssiin.

Myöhemmin toimisto kuitenkin yhdistyi isoon, kansainväliseen käännöstoimistoon, mikä aiheutti paheksuntaa. Tapaustutkimuksen aineisto koostuu kääntäjien syvähaastatteluista, suomalaisille kääntäjille suunnatusta työehtoja ja työtyytyväisyyttä kartoittavasta kyselystä, tutkittavan tuotantoverkoston jäsenten ja ammattikäntäjien kanssa käydyistä keskusteluista ja heidän kokemuksistaan sekä tutkijan omista havainnoista ja kokemuksista ajalta, jolloin hän oli osa kyseistä tuotantoverkostoa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten tapauksen toimijaverkko muodostui sekä miten ja miksi toimijat kokivat käännösten laadun ongelmaksi. Lisäksi Abdallah pyrkii pohtimaan, miten samanlaiset ongelmat voitaisiin vastaisuudessa välttää. Metodinaan hän ilmoittaa käyttävänsä antropologiasta tuttua tiheää kuvausta (*thick description*). (Abdallah 2011.)

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että tapauksen toimijat kokivat käännösten laadun ongelmaksi, koska toimijat määrittelivät laadun eri tavalla. Eriävien laatukäsitysten vuoksi toimijoiden edut olivat ristiriidassa keskenään. Kokemattomilla kääntäjillä ei ollut valtaa, sillä he eivät pystyneet levittämään laatuun vaikuttavia inskriptioita toimijaverkkoon. Tapauksen kääntäjät olivat toimijaverkon reuna-alueilla, mutta olisivat siitä huolimatta pystyneet parantamaan asemaansa ja vahvistamaan toimijuuttaan. Abdallahin mukaan toimijaverkkoteoria osoittaa, että toimijan koko ei määrää sen vaikutusvaltaa, vaan valta muodostuu toimijaverkkoon levitetystä teksteistä. (Abdallah 2011.)

Hélène Buzelin (2006) raportoi artikkelissaan *Independent publisher in the networks of translation* kaunokirjallisuuden kustantajien toimijaverkkoja käsittelevästä tutkimuksestaan. Buzelin tutkii kaunokirjallista käännösprojektia Kanadan Québecissä toimivassa kustantamossa seuraamalla toimijoita toimijaverkkoteoriaan tukeutuen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kustannusalan muutoksista johtuvat paineet ja epävarmuus heijastuvat siihen, kuinka itsenäiset kustantajat suhtautuvat käännöksiin ja hoitavat käännösprojekteja. Tapaustutkimuksen aineisto on kerätty haastatteleamalla käännösprojektin osallistujia, tarkkailemalla kääntäjiä ja kustantamon työntekijöitä sekä keräämällä kirjallista materiaalia, kuten käännössopimuksia,

osapuolten kirjeenvaihtoa ja käännösten varhaisia versioita. Tutkimustuloksensa Buzelin esittää käyttämällä Abdallahin (2011) tavoin tiheää kuvausta. (Buzelin 2006.)

Tapaustutkimuksesta selvisi, että kustannus- ja käännösprosessit ovat monimutkaisempia kuin perinteiset funktionalistiset käännösteoriat ovat antaneet ymmärtää. Itsenäisten kustantajien toimintaympäristö on vaativa, ja selviytyminen ja kasvu edellyttävät yhteistyötä monella tasolla: kääntäjät saattavat kääntää teoksen yhteistyönä tai kanadalainen kustantamo julkaista teoksen yhdessä ranskalaisen kustantamon kanssa. Käännösprojektissa tehtiin tutkijan mukaan yllättävän paljon yhteistyötä kääntäjien tai eri maissa toimivien agenttien ja kustantajien kesken. Toimijoiden roolit myös limittyivät: kääntäjästä saattoi tulla konsultti, joka etsii käännettäväksi sopivia teoksia. Julkaistut teokset joutuvat markkinoilla kovaan kilpailuun, joten tuotantoprosessiin osallistuvien on hyödynnettävä liiketoiminnan rakenteen tuomia etuja, kuten kanadalaisen kirjallisuuden kääntämiseen myönnettäviä apurahoja. (Buzelin 2006.)

Francis Jones (2009) tarkastelee artikkelissaan *Embassy networks. Translating post-war Bosnian poetry into English* bosnialaisten runoilijoiden teosten englannintamista. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaiset toimijat osallistuvat teosten englannintamiseen, millaisessa vuorovaikutuksessa toimijat ovat ja minne toimijat sijoittuvat maantieteellisesti ja kulttuurisesti. Jones yhdistää tutkimuksessaan toimijaverkkoteorian, toiminnan teorian ja peliteorian (*social game theory*) käsitteitä. Tutkimuksen aineisto koostuu 26:sta englanniksi käännetystä teoksesta. Toimijoita koskevaa tietoa koottiin teosten itsensä lisäksi ulkopuolisista lähteistä, kuten kustantajien verkkosivuilta ja käännösprojekteihin osallistuneen tutkijan omista kokemuksista. (Jones 2009.)

Tutkimustuloksista käy ilmi, että toimijat eivät ole sidoksissa vain yhteen kulttuuriseen tai maantieteelliseen tilaan. Aineiston perusteella kääntäjillä on verkoissa usein vähemmän valtaa kuin antologian tai lehden toimittajalla tai elossa olevalla lähdetekstin laatijalla: toimittajalla tai elossa olevalla kirjoittajalla on eniten valtaa päättää käännösprojektien toteuttamisesta, vaikka toisinaan myös kääntäjä voi tehdä aloitteen

projektista ja saada ehdotuksensa läpi. Julkaisemisen kannalta erityisen tehokkaiksi Jones toteaa verkot, jotka sisältävät lähdekielen maantieteelliseltä alueelta lähtöisin olevia, kohdekielisessä maassa työskenteleviä toimijoita. Jones kyseenalaistaa perinteisten käännöstieteen mallien näkemykset kääntäjien toimijuudesta, sillä kääntäjien valta-asema ei tässä aineistossa ollut erityisen vahva. (Jones 2009.)

Szu-Wen Cindy Kungin (2009) tapaustutkimus keskittyy Yhdysvaltojen markkinoille käännettyihin taiwanilaisiin romaaneihin. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten tuntemattomamman kirjallisuuden näkyvyyttä voidaan parantaa ja miten käännösalan toimijat ja verkot näkyvät valmiissa käännöksissä. Kungin aineisto koostuu parateksteistä eli varsinaisen tekstin tukimateriaaleista kuten teoksen nimestä, takakansitekstistä tai esipuheesta sekä ekstrateksteistä eli teokseen viittaavista ulkopuolisista teksteistä kuten haastatteluista ja kirja-arvosteluista. Kung hyödyntää tutkimuksessaan sosiologi Pierre Bourdieun pääoman (*capital*) käsitettä ja Latourin toimijaverkkoteoriaa. (Kung 2009.)

Tutkimustulosten perusteella Kung tunnistaa aineistosta kaksi toimijaverkkoa: kirjallisuuden kääntämisen tukiin pohjautuvan verkon ja kääntäjävetoisen verkon. Kirjallisuuden kääntämisen tukiin pohjautuva verkko koostuu sekä lähde- että kohdekulttuurin toimijoista ja on tämän tapaustutkimuksen verkoista tehokkaampi, sillä kääntäjän ehdottamalla käännösprojektilla on usein pienemmät mahdollisuudet toteutua kuin tuetuilla projekteilla. Kungin mukaan pienen kulttuurin kirjallisuuden kääntäminen valtakulttuurin kielelle vaatii taloudellista tukea, maiden välisiä yhteyksiä, hyviä henkilösuhteita sekä yhteistyötä. Kääntäjien toimijuus liittyy tässä aineistossa lähinnä käytännön kysymyksiin: miten edustetaan lähtökulttuurin ääntä käännöksessä, jolta kuitenkin vaaditaan valtakulttuuriin kotouttamista? (Kung 2009.)

Raila Hekkanen (2010) tutkii väitöskirjassaan vuosina 1945–2003 Isossa-Britanniassa julkaistua suomesta englantiin käännettyä kaunokirjallisuutta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä suomalaista proosakaunokirjallisuutta on käännetty suomesta englanniksi Isossa-Britanniassa, millaisessa sosiaalisessa kontekstissa käännökset on toteutettu ja millaisia käännökset ovat tekstipiirteiltään. Sosiaalisen



kontekstin tutkimisessa Hekkanen hyödyntää toimijaverkkoteoriaa ja täydentää sitä muilla sosiologian käsitteillä. Hekkasen aineisto koostuu käännöstoimintaan osallistuvien tahojen haastatteluista ja arkistomateriaalista, kuten käännösten julkaisutiedoista. (Hekkanen 2010.)

Tutkimustulosten perusteella käännöstoiminta on tarkasteltuna ajanjaksona kehittynyt, kun suomalaisten ja brittiläisten kustantamojen yhteistyö on ammatillistunut ja vakiintunut. Suomalaisilla toimijoilla on kuitenkin edelleen melko heikot mahdollisuudet vaikuttaa esimerkiksi käännösten markkinointiin kohdemaassa. Kääntäjien aseman voi tulkita olevan jonkin verran huonompi kuin muilla toimijoilla, sillä harva elää kirjallisuuden käännöksillä, käännösten työstämiseen ei aina saa apua muilta toimijoilta ja käännöshankkeille tukea myöntävä organisaatio on pakollinen kauttakulkupaikka toimijaverkossa. Toisaalta kääntäjien vastuu lopputuloksesta on kasvanut ja kääntäminen ammattimaistunut. (Hekkanen 2010.)

Aikaisempia käännöstieteen piirissä tehtyjä toimijaverkkoteoreettisia tutkimuksia yhdistävät tutkimusaihe ja triangulaatio. Kaikki mainitut tutkimukset Abdallahin väitöskirjaa lukuun ottamatta keskittyvät kaunokirjallisuuden kääntämiseen. Tutkimuksille on tyypillistä monipuolisten aineistojen käyttö: Buzelin (2006), Abdallah (2011) ja Hekkanen (2010) hyödyntävät sekä erilaisista kirjallisista lähteistä että haastatteluista saatua tietoa. Huomionarvoinen yksityiskohta Abdallahin ja Jonesin tutkimuksissa on, että tutkijat itse ovat olleet osa tutkimaansa toimijaverkkoa ja voivat siksi hyödyntää sitä kautta kertynyttä tietoa tutkimuksessaan. Toimijaverkkoteoriaa on yleensä täydennetty muilla teoreettisilla näkökulmilla: näin tekevät Hekkanen, Kung ja Jones sekä myös Abdallah (2012) väitöskirjassaan. Kiinnostavaa on, että Kung ja Hekkanen yhdistävät toimijaverkkoteorian Buzelin (2005) esityksen mukaisesti Bourdieun kenttäteoriaan, vaikka sosiologian puolella Bourdieun ja Latourin näkemysten välillä on vallinnut voimakas vastakkainasettelu (Buzelin 2005, 194).

Toimijaverkkoteorian avulla käännöstieteessä on tarkasteltu erityisesti valtaa ja kääntäjän asemaa. Aikaisempien tutkimusten perusteella kääntäjän asema vaikuttaa olevan monissa toimijaverkoissa heikompi kuin muilla toimijoilla: Abdallahin (2011)

tapaustutkimuksessa kääntäjillä ei ollut valtaa lainkaan, ja myös Jonesin (2009), Kungin (2009) ja Hekkasen (2010) aineistoissa kääntäjillä vaikutti olevan vähemmän valtaa kuin muilla toimijoilla. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan keskity valtasuhteiden tarkasteluun, sillä auktorisoidun kääntämisen kontekstissa kääntäjän vaikutusvalta ei ole samalla tavalla olennainen kysymys kuin kaunokirjallisuuden kääntämisen tai av-kääntämisen alalla. Näillä kääntämisen osa-alueilla kääntäjällä on mahdollisuus ohjata lukijan tulkintaa ja lukukokemusta valinnoillaan, kun taas auktorisoidun kääntäjän käännokseltä odotetaan lähtötekstin tarkkaa toistamista ilman lisäyksiä, poistoja tai kotouttamista.

### 3.3 Miksi juuri toimijaverkkoteoria?

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä auktorisoidusta kääntämisestä toimintana. Toimijoita, niiden välistä vuorovaikutusta ja käännoksiin vaikuttavia tekijöitä olisi kuitenkin mahdollista tarkastella myös muita teoreettisia taustoja vasten. Abdallah (2012) tutkii käännosalan tuotantoverkostoja kääntäjän näkökulmasta ja lähestyy aihetta toimijaverkkoteorian, yleisen verkostoteorian ja agenttiteorian kautta. Toisaalta myös translatorisen toiminnan teoria (Holz-Mänttari 1984) käsittelee käännosprosessin osallistujia. Miksi sitten valitsin tähän tutkielmaan toimijaverkkoteorian?

Yleinen verkostoteoria (*general network theory*) keskittyy tarkastelemaan skaalautumattomia verkkoja ja niiden muodostumisen periaatteita (Abdallah & Koskinen 2007). Teoria ei yksinään riitä kuvailemaan yhteyksien muodostamisen syitä ja seurauksia, joten esimerkiksi Abdallah ja Koskinen (2007) yhdistävät sen sosiaalisen pääoman ja luottamuksen sosiologiseen tutkimukseen. Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole mallintaa auktorisoituun kääntämiseen liittyvien verkkojen muodostumista, joten yleinen verkostoteoria ei sovellu käytettäväksi tässä tapauksessa.

Agenttiteoria (*agency theory*) keskittyy päämies-agentti-suhteeseen, jossa toimeksiantaja antaa työn tehtäväksi toiselle osapuolelle eli agentille. Teoria käsittelee ongelmia, joita ristiriitaiset tavoitteet ja informaation epäsymmetrisyys aiheuttavat.

(Kivistö 2007.) Teoria ei kuitenkaan sellaisenaan sovi tämän tutkielman tavoitteisiin, sillä auktorisoidun kääntäjän ja toimeksiantajan suhde on vaikeasti määriteltävä. Jos laki velvoittaa viranomaisen vaatimaan tutkintotodistuksesta laillisesti pätevän käännöksen, kuka oikeastaan on päämies eli toimeksiantaja? Onko se käännöksen tilaaja, tilauksen välittävä käännöstoimisto vai käännetyn asiakirjan vastaanottava viranomainen? Toimijaverkkoteoria ottaa huomioon toimijoiden välisten suhteiden monimutkaisuuden agenttiteoriaa paremmin.

Käännösprosessiin osallistuvia ja siihen vaikuttavia tahoja on käsitelty jo 1980-luvulla Justa Holz-Mänttärin translatorisen toiminnan teoriassa. Holz-Mänttäre näkee kääntämisen viestintäprosessina, johon osallistuvilla tahoilla on kullakin omat tavoitteensa. Holz-Mänttärin mallissa prosessiin osallistuu käännöksen tarvitsija eli aloitteentekijä, käännöksen tilaaja, lähdetekstin tuottaja, kohdetekstin tuottaja eli kääntäjä, kohdetekstin käyttäjä sekä kohdetekstin lopullinen vastaanottaja. (Holz-Mänttäre 1984, 109.) Perinteisen, kääntäjän asiantuntemusta korostavan käännöstoiminnan mallin katsotaan kuitenkin olevan muuttumassa, sillä käännösala toimii pikemminkin verkostomuodossa eikä suorien kontaktien varassa (Abdallah ja Koskinen 2007, 674). Holz-Mänttärin malli ei Abdallahin (2012, 8) mukaan enää sovellu sellaisenaan käännösalan tuotantoverkostojen tutkimiseen, sillä malli ei huomioi toimijoiden erilaisia ja joskus vastakkaisiakin tavoitteita. Myös Hietanen (2005, 44) katsoo, että Holz-Mänttärin mallin soveltaminen auktorisoituun kääntämiseen vaatii malliin muutoksia. Toimijaverkkoteoria puolestaan soveltuu tarkoitukseen paremmin, sillä teoria pitää yhteiskunnan ilmiöitä jo lähtökohtaisesti muuttuvina ja epävakaina ja sen tarkoituksena on antaa keinoja toimijoiden välisen monimutkaisen vuorovaikutuksen kuvailuun.

Tiivistettynä voidaan todeta, että toimijaverkkoteorialla on useita etuja vaihtoehtoihinsa nähden. Toimijaverkkoteoria soveltuu tämän tutkielman tavoitteisiin, sillä teorian tarkoituksena on analysoida lopputuloksien sijaan prosesseja (Buzelin 2005, 196). Toimijaverkkoteorian avulla voidaan saada tietoa esimerkiksi toimijoiden tavasta tehdä päätöksiä ja perustella niitä tai toimijoiden strategioista, joita ne käyttävät esimerkiksi

neuvotellessaan omasta roolistaan tarkastellussa prosessissa tai suostutellessaan muita osallistumaan prosessiin (Buzelin 2005, 215).

### 3.4 Toimijaverkkoteorian kritiikkiä

Toimijaverkkoteoria on ollut muodostumisestaan lähtien hajanainen, eikä sitä voida kuvailla yksittäisenä, vakiintuneena teoreettisena viitekehyksenä. Toimijaverkkoteorian tärkeimmät kehittäjät ovat joko vältelleet sen määrittelemistä joukoksi teoreettisia käsityksiä tai sanoutuneet irti muiden määrittely-yrityksistä. (Fenwick & Edwards 2010, 2.) Folaronin ja Buzelinin (2007, 616) mukaan Latour (2005) määrittelee toimijaverkkoteorian olevan pikemminkin metodi ja joukko tekniikoita kuin teoria. Tässä tutkielmassa suhtaudun kuitenkin toimijaverkkoteoriaan teoriana, joka ohjaa aineistolle tekemääni sisällönanalyysia.

Toimijaverkkoteoriaa on kritisoitu sosiaalitieteiden parissa muun muassa taantumuksellisuudesta, sillä teorian nähtiin valitsevan teknologiantutkimuksen tavoitteet ja epistemologian sosiologian vastaavien sijaan (Folaron & Buzelin 2007, 615). Latourin ajattelu on toisinaan saanut purevaakin kritiikkiä sosiologian piirissä (ks. esimerkiksi Amsterdamska 1990). Myös yleisen symmetrian (*generalized symmetry*) periaatetta (Callon 1986, 196) eli inhimillisen ja ei-inhimillisen yhtäläistä kohtelua on kritisoitu (ks. esimerkiksi Collins & Yearley 1992). Periaate ei anna ohjeita toimijaverkon ja seurattavien toimijoiden rajaamiseen, mikä taas vaikeuttaa empiirisen tutkimuksen tekemistä (Miettinen 1998, 30).

Kritiikistä huolimatta toimijaverkkoteoriaa on sovellettu aikaisemmassa tutkimuksessa runsaasti monella eri alalla, ja teoria on osoittautunut hyödylliseksi välineeksi ja viitekehykseksi myös käänöstieteen puolella. Toisaalta teorian hyötyihin on suhtauduttava varauksella, sillä ainakaan käänöstieteessä sitä ei yleensä ole sovellettu yksinään vaan yhdessä jonkin muun viitekehyksen kanssa.

## **4 Tutkimuskysymykset, menetelmät ja aineisto**

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä auktorisoidusta kääntämisestä toimintana tarkastelemalla sitä toimijaverkkoteorian näkökulmasta. Vastaan aineistoni pohjalta neljään osakysymykseen, jotka käsittelevät auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen eri osa-alueita. Tutkielman aineisto koostuu kuuden laillisesti päteviä käännöksiä työssään käsittelevän henkilön teemahaastatteluista sekä valikoiduista kirjallisista materiaaleista. Analyysimenetelmänä käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia, jonka olen tehnyt toimijaverkkoteorian keskeisten käsitteiden ohjaamana. Tutkimuskysymyksiä, analyysimetodeja ja aineistoa käsitellään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

### **4.1 Tutkimuskysymykset ja analyysimetodit**

Tarkastelen tässä tutkielmassa auktorisoitua kääntämistä toimintana valaisemalla sitä toimijaverkkoteorian näkökulmasta. Toimijaverkoilla (ks. Latour 1988, Law 1986c ja Callon 1986) tarkoitan keskenään liittoutuneiden entiteettien muodostamaa sosiaalista ja yhteiskunnallista kontekstia, jossa laillisesti päteviä käännöksiä tarvitaan. Tarkastelen toimijaverkkoja vastaamalla aineistoni perusteella seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mihin laillisesti päteviä käännöksiä käytetään?
- 2) Millaisia toimijoita auktorisoidussa kääntämisessä esiintyy?
- 3) Millaisia yhteyksiä toimijoiden välille muodostuu?
- 4) Mitä toimijat odottavat käännöksiltä?

Saadakseni vastaukset tutkimuskysymyksiini olen analysoinut litteroitujen haastattelujen ja kirjallisen aineiston sisällön teorialähtöisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113–117) toimijaverkkoteorian keskeisten käsitteiden – toimijaverkon, toimijan, translaation, pakollisen kauttakulkupaikan ja inskription – ohjaamana.

Laillisesti pätevien käännösten käyttötarkoitusten tarkasteleminen toimii johdantona tutkielman aineistoon ja auttaa hahmottamaan tutkielman rajauksen. Olen rajannut tutkielmassa käsiteltävät toimijaverkot sellaisiin aineistossani esiintyviin toimijoihin,

jotka ovat tekemisissä laillisesti pätevien käännösten kanssa tai vaikuttavat niiden muotoon, hankkimiseen ja käyttöön. Aineiston ja tarkastelun ulkopuolelle jäävät esimerkiksi kääntäjien kouluttajat, auktorisoidun kääntäjän tutkinnon järjestäjät ja otokseen kuulumattomat auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä käyttävät viranomaiset. Koska toimijaverkkoteoria ei anna ohjeita tutkittavan verkon rajaamiseen (Miettinen 1998, 30), olen itse määritellyt sekä aineiston että tarkasteltavien toimijaverkkojen rajauksen tutkielmaani ja resursseihini sopivaksi.

Toimijoiksi katson tässä tutkielmassa Law'n (1986b, 16) määritelmää noudattaen ihmiset, asiat ja esineet, jotka vaikuttavat muihin toimijoihin ja pyrkivät muokkaamaan niiden toimintaa. Auktorisoidun kääntämisen toimijoiden tunnistaminen ja analysoiminen on tärkeää, sillä ne vaikuttavat suorasti tai epäsuorasti kääntäjän toimintaan.

Toimijoiden välille muodostuvilla yhteyksillä tarkoitan translaatiota eli keinoja, joilla toimijat vaikuttavat toisiinsa ja pyrkivät suostuttelemaan muita toimijoita edistämään suostuttelijan tavoitteita toimijaverkkojen muodostumisen aikana (ks. Callon & Latour 1981, 279). Tarkastelen auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen muodostumista alaluvussa 3.1 määriteltyjen translaation vaiheiden eli kysymyksenasettelun, kiinnostuksen herättämisen, värväämisen ja mobilisaation sekä pakollisen kauttakulkupaikan käsitteen kautta (ks. Callon 1986; Law 1986b, 15–16). Translaation yhteydessä käsittelen myös aineistossani esiintyviä inskriptioita. Toimijaverkkoteorian mukaan toimijat voivat käyttää translaatiossa välineinään inskriptioita eli tekstejä, joiden avulla ne pyrkivät hallitsemaan ympäristöään, luomaan linkkejä toimijoiden välille ja muodostamaan uusia toimijoita (ks. Callon, Law & Rip 1986, 11). Inskriptioita tunnistamalla voidaan selvittää, miten auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen toimijat pyrkivät säätelemään esimerkiksi käännösten laatua.

Lopuksi tarkastelen toimijoiden käännöksille asettamia odotuksia analysoimalla haastatteluaineistoani ja toisaalta auktorisoitua kääntämistä koskevia lainsäädännöllisiä vaatimuksia, jotka mainitaan auktorisoituun kääntämiseen sovellettavissa säädöksissä. Erityisesti käännösten loppukäyttäjien odotusten tunteminen on tärkeää, jotta

auktorisoidut kääntäjät voivat tarvittaessa kehittää toimintaansa ja mahdollisesti myös toiminnastaan viestimistä.

## **4.2 Haastatteluaineisto**

Valitsin tähän tutkielmaan viisi haastateltavaa julkishallinnon organisaatioista, jotta saisin kuvan auktorisoitujen kääntäjien käännosten tyypillisestä käyttöympäristöstä eli viranomaisprosesseista. Verrokiksi valitsin yhden haastateltavan yksityiseltä puolelta. Aineistoni ei luonnollisestikaan ole edustava otos, vaan näyte. Se kuitenkin antanee kohtuullisen yleiskuvan julkishallinnon käännostarpeista ja auttaa kenties tulevan tutkimuksen suuntaamisessa. Aineiston epätasapainoisuuden ja suppeuden vuoksi yleistä julkisen ja yksityisen puolen käyttäjien eroista ei kuitenkaan voida tehdä.

Kaikki kuusi haastateltavaani ovat olleet työssään tekemisissä auktorisoitujen kääntäjien laatimien käannosten kanssa. Viisi heistä työskenteli haastatteluajankohtana julkishallinnon organisaatioissa. Heidät rekrytoin lähestymällä sähköpostitse viranomaista tai yksikköä, jossa auktorisoitujen kääntäjien laatimia käannoiksi käytetään. Kuudes haastateltavani puolestaan työskentelee yksityisessä asianajotoimistossa. Haastateltavien nimet, toimenkuvat ja työnantajaorganisaatiot käyvät ilmi taulukosta 1. Haastattelut ovat ns. asiantuntijahaastatteluja (Alatalo & Åkerman 2010), joten haastateltavia ei ole anonymisoitu. Kaikilta on pyydetty haastattelun jälkeen lupa nimen ja toimenkuvan julkaisemiseen tässä tutkielmassa. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, jotka suoritettiin kasvotusten haastateltavien työpaikoilla Helsingissä tai Tampereella marras–joulukuussa 2015. Haastattelujen kesto vaihteli viidestätoista kahteenkymmeneen minuuttiin. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin. Litteroin haastattelut sanasanaisesti puhekielisinä, mutta tutkielmassa käyttämäni suorat lainaukset olen muokannut selkeyden vuoksi yleiskielisempään muotoon.

**Taulukko 1.** Haastattelemani käännösten käyttäjät ja heidän työnantajansa

Haastateltavan työnantaja	Haastateltavan nimi ja toimenkuva
Valvira	lakimies Maria Jakobsson
Opetushallitus	opetusneuvos Maisa Montonen
Helsingin maistraatti <sup>2</sup>	toimistos sihteeri Virpi Lindroos
Kela	vakuutussihteeri Antti Elovaara
Evira	lakimies Heini Peltoniemi
Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen, Rauhala & Laakso Oy	asianajaja, varatuomari Riitta Laakso

Luvussa 5 esitellään haastateltavieni työnantajaorganisaatiot ja prosessit, joissa auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä käsitellään.

Auktorisoidun kääntämisen tutkimiseen liittyy paljon väärinymmärryksen mahdollisuuksia yleiskielen ja alan sisäisen kielenkäytön välisten erojen sekä järjestelmän historian aikana muuttuneiden käsitteiden vuoksi. Siksi valitsin menetelmäkseni kyselyn sijaan haastattelun. Näin pystyin varmistamaan, että vastaajat ymmärsivät kysymyksissä käyttämäni ilmaisut tarkoittamallani tavalla ja että vastaukset käsitelivät nimenomaan auktorisoitua kääntämistä, eivät muunlaisia käännöstarpeita. Käyttämäni haastattelurunko on tutkielman liitteenä.

### 4.3 Kirjallinen aineisto

Tutkielman kirjallinen aineisto koostuu haastateltavieni työnantajaorganisaatioihin liittyvästä materiaalista: säädöksistä, verkkosivustoista ja sähköpostiviestistä. Aineistoon kuuluu yhden haastateltavan sähköpostitse lähettämiä lisätietoja aiheista, joita käsiteltiin haastatteluissa. Lisäksi aineistoon kuuluu säädöksiä, jotka koskevat auktorisoitujen kääntäjien tai tutkielmassa mainittujen viranomaisten toimintaa.

---

<sup>2</sup> Helsingin maistraatti on ollut 1.1.2016 alkaen osa Uudenmaan maistraattia.



Aineistoon kuuluvat myös tutkielmassa mainittujen viranomaisten verkkosivustot. Luettelo aineiston teksteistä löytyy tutkielman lähteistä.

Olen valinnut kirjallisen aineiston täydentämään haastatteluaineiston aukkoja. Haastatteluun metodina liittyy jonkin verran epäluotettavuutta, joten olen paikannut menetelmän heikkouksia tarkistamalla haastatteluissa esiin tulleita faktoja kirjallisista lähteistä.

## **5 Auktorisoitu kääntäminen toimintana**

Tässä luvussa tarkastelen auktorisoitua kääntämistä toimintana vastaamalla neljään tutkimuskysymykseeni. Analysoin aineistoni pohjalta laillisesti pätevien käännösten käyttötarkoituksia, auktorisoidun kääntämisen toimijoita, translaatiota eli toimijaverkkojen muodostumista sekä käännöksille asetettavia odotuksia. Luku on jaettu viiteen osaan: neljässä ensimmäisessä alaluvussa analysoin aineistoani kunkin tutkimuskysymyksen kautta, ja luvun lopussa esitän yhteenvedon tuloksistani. Tulosten merkitystä pohdin jäljempänä luvussa 6.

### **5.1 Laillisesti pätevien käännösten käyttötarkoitukset**

Kuten luvussa 4 todettiin, tätä tutkielmaa varten haastateltiin laillisesti pätevien käännösten kanssa tekemisissä olevia henkilöitä julkishallinnon organisaatioista. Lisäksi yksityisen sektorin verrokkina toimii asianajotoimiston edustaja. Haastattelujen lisäksi aineistoon kuuluu kirjallista materiaalia ja auktorisoitua kääntämistä koskevia säädöksiä.

Taulukkoon 2 on koottu aineistooni perustuva yhteenveto laillisesti pätevien käännösten käyttötarpeista ja asiakirjoista, joita aineiston organisaatioissa käännetetään auktorisoidulla kääntäjällä. Taulukosta kunkin organisaation kohdalta selviää, missä prosesseissa laillisesti päteviä käännöksiä käytetään ja millaisista asiakirjoista käännöksiä aineistoni perusteella tarvitaan. Taulukon tiedot eivät ole tyhjentyviä, sillä ne perustuvat yksittäisten haastateltavien vastauksiin, joissa he kertovat omien tehtäviensä puitteissa karttuneista näkemyksistä. Käännettävien asiakirjojen luettelo ei siis todennäköisesti kata kaikkia organisaatiossa mahdollisesti käytettäviä auktorisoitujen kääntäjien kääntämiä asiakirjoja, eikä taulukossa mainita esimerkiksi kaikkia maistraatin tai asianajotoimiston prosesseja, joissa laillisesti päteviä käännöksiä saatetaan käyttää.

**Taulukko 2.** Laillisesti pätevien käännösten käyttötarpeet aineistossa

Organisaatio	Prosessit	Käännettävät asiakirjat
Valvira	ammattinharjoittamis- ja nimikkeenkäyttöoikeudet	<ul style="list-style-type: none"><li>tutkintotodistus</li><li>opintosuoritusote</li><li>ammattinharjoittamis- oikeustodistus</li></ul>
Opetushallitus	virkakelpoisuuspäätökset ja ammattipätevyyden tunnustamiset	<ul style="list-style-type: none"><li>tutkintotodistus</li><li>opintosuoritusote</li><li>työtodistus</li></ul>
Evira	ammattinharjoittamisoikeudet	<ul style="list-style-type: none"><li>tutkintotodistus</li><li>opintorekisteriote</li><li>esteettömyystodistus</li></ul>
Helsingin maistraatti	avioliiton esteiden tutkinta	siviilisäätytodistus
Kela	elatusapuvélkojen ulkomaanperintä	<ul style="list-style-type: none"><li>käräjäoikeuden elatuspäättös</li><li>sosiaaliviranomaisten vahvistama elatussopimus</li><li>Kelan antama hallinnollinen elatusukipäättös</li></ul>
Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen, Rauhala & Laakso Oy	yksityisoikeudelliset asiat	<ul style="list-style-type: none"><li>aviohtosopimus</li><li>perukirja</li><li>testamentti</li><li>perinnönjakoluonnos</li></ul>

Kuten taulukosta 2 käy ilmi, aineistoni kattamissa julkisen sektorin organisaatioissa laillisesti päteviä käännöksiä käytetään erilaisissa viranomaisprosesseissa, joihin liittyy kansainvälistä liikkuvuutta. Asianajotoimistossa taas käännöksiä hankitaan siviiliasioissa asianosaisten tiedonsaantia tai tuomioistuimia varten (Laakso 2015). Määrällisesti eniten laillisesti päteviä käännöksiä käytetään haastattelutietojen perusteella Valvirassa, Opetushallituksessa, Helsingin maistraatissa ja Kelassa, mutta vertailukelpoisia lukumääriä ei tämän tutkielman puitteissa saatu selville. Evirassa ja asianajotoimistossa auktorisoidun kääntäjän laatimia käännöksiä tarvitaan huomattavasti vähemmän, ja vuosittainen määrä on haastattelu- ja sähköpostitietojen perusteella (Peltoniemi 2015b; Laakso 2015) kummassakin pieni.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti, millaisissa prosesseissa laillisesti päteviä käännöksiä tarvitaan kussakin aineistoni organisaatiossa.

### *Valvira*

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira tarvitsee auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä ammatinharjoittamisoikeuksien myöntämisessä eli laillistamisessa sekä nimikkeenkäyttöoikeuksien myöntämisessä. Valvira voi myöntää muun muassa ulkomailla koulutetuille terveydenhuollon ammattihenkilöille oikeuden harjoittaa ammattia Suomessa tai oikeuden käyttää suojattua ammattinimikettä (laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994). Valviralta siis hakevat ammattioikeuksia esimerkiksi ulkomailla koulutetut sairaanhoitajat ja lääkärit. Nimikesuojaus eli oikeus käyttää suojattua ammattinimikettä taas myönnetään esimerkiksi ulkomailla koulutetuille lähihoitajille ja psykoterapeuteille (asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 564/1994).

### *Opetushallitus*

Opetushallitus tarvitsee auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä virkakelpoisuuspäätöksissä ja ammattipätevyyden tunnustamisessa. Virkakelpoisuuspäätöksissä ratkaistaan, voidaanko hakijan ulkomailla suorittama tutkinto rinnastaa tietyntasoiseen suomalaiseen tutkintoon, jota vaaditaan jonkin kunnan tai valtion viran saamiseen. Virkakelpoisuuspäätösten lisäksi Opetushallitus tekee päätöksiä siitä, antaako hakijan ulkomainen tutkinto kelpoisuuden johonkin Suomessa säädeltyyn ammattiin. (Montonen 2015.) Ammattipätevyyden tunnustamisesta vastaava viranomaisvaihtelee ammatin mukaan. Opetushallituksen vastuulle kuuluvat muun muassa opetustoimen työt ja pelastusalan koulutusta vaativat tehtävät. (OPH 2017a.)

### *Evira*

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira tarvitsee auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä ammatinharjoittamisoikeuksien myöntämisessä, sillä Evira voi myöntää ulkomailla koulutetulle hakijalle oikeuden toimia eläinlääkärinä. Jos hakija on suorittanut tutkintonsa niin sanotuissa kolmansissa maissa eli Euroopan unionin ja Euroopan talousalueen ulkopuolella, häneltä voidaan vaatia käännös tutkintotodistuksesta ja hakemuksen liiteasiakirjoista. Liiteasiakirjoihin kuuluu esimerkiksi todistus siitä, ettei

hakijan ammatinharjoittamisoikeutta ole rajoitettu lähtömaassa. Joissakin tapauksissa myös EU- tai ETA-valtiossa koulutetulta hakijalta voidaan vaatia käännöksiä. (Peltoniemi 2015a.)

### *Helsingin maistraatti*

Entinen Helsingin maistraatti eli nykyinen Uudenmaan maistraatti tarvitsee auktorisoidun kääntäjän käännöksiä muun muassa avioliiton esteiden tutkinnassa. Tällöin ulkomaisista siviilisäätytodistuksista vaaditaan suomen-, ruotsin- tai englanninkielinen käännös. (Lindroos 2015.) Ulkomailla laadittu käännös on myös laillistettava joko Apostille-todistuksella tai antomaan ulkoministeriön ja antomaassa sijaitsevan Suomen edustuston todistuksilla (Lindroos 2015) eli ns. grand legalisation -menettelyllä (ks. Maistraatit 2016a). Siviilisäätytodistusten lisäksi maistraateissa saatetaan tarvita auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä esimerkiksi väestötietomuutoksia koskevista ulkomailla annetuista asiakirjoista, kuten syntymätodistuksista, isyyuspäätöksistä, avioeropäätöksistä ja kuolintodistuksista (Maistraatit 2017).

### *Kela*

Kela käyttää auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä elatusapuvelkojen ulkomaanperinnässä. Edellä esitellyistä viranomaisista Kela poikkeaa kahdella tavalla: käännöksiä tarvitaan suomalaisista asiakirjoista, ja niiden hankkiminen on Kelan vastuulla. Käännökset toimitetaan Kelasta edelleen ulkomaisille loppukäyttäjille. Kun elatusapuvelka menee ulkomailla oikeudelliseen perintään, tarvitaan käännöksiä suomalaisista asiakirjoista, jotka toimitetaan ulkomaisille keskusviranomaisille ja paikallisille perintäviranomaisille. Käännettävät asiakirjat ovat useimmiten käräjäoikeuden elatuspäätöksiä tai sosiaaliviranomaisten vahvistamia elatussopimuksia. Myös Kelan antamasta hallinnollisesta elatustukipäätöksestä voidaan tarvita laillisesti pätevä käännös. Käännösten hankkiminen on Kelan vastuulla, koska elatustukilain (580/2008) mukaan Kelalla on velvollisuus periä saatavat, kun se on myöntänyt elatustuen. (Elovaara 2015.)

## *Asianajotoimisto*

Edellä esiteltyjen viranomaisten lisäksi valitsin yhden haastateltavan yksityiseltä sektorilta toimimaan esimerkkinä muuhun kuin viranomaistarpeeseen menevien käännösten käyttäjistä. Haastateltavani työskentelee asianajotoimistossa ja on erikoistunut muun muassa perhe- ja perintöoikeuteen. Toimistossa tarvitaan auktorisoitujen kääntäjien laatimia käännöksiä muun muassa avioehtosopimuksista ja kuolinpesän asiakirjoista eli perukirjoista, testamenteista ja perinnönjakoluonnoksista. Asiakirjat käännetään suomesta vieraille kielille asianosaisia tai joskus myös siviiliasioissa tuomioistuimia varten. (Laakso 2015.)

Yhteenvetona laillisesti pätevien käännösten käyttötarkoituksista voidaan todeta, että julkisella puolella käännöksiä käytetään tässä aineistossa monenlaisissa viranomaisprosesseissa, joihin liittyy kansainvälinen elementti. Niitä tarvitaan ammatinharjoittamiseen liittyvien laillistamis- ja kelpoisuuspäätösten tueksi, avioliiton esteiden tutkintaan ja elatusapuvelkojen ulkomaanperintään. Tyypillinen käännettävä asiakirja on tutkintotodistus, mutta muitakin asiakirjoja käännetään. Yksityisellä puolella eli aineistossa mukana olevassa asianajotoimistossa taas laillisesti päteviä käännöksiä hankitaan siviiliasioissa asianosaisten tiedonsaantia tai tuomioistuimia varten. Yksityisen puolen käyttötarpeista ei tämän aineiston perusteella kuitenkaan saada kuin esimerkkejä, joten yleistyksiä ei niistä voida tehdä. Määrällisesti eniten laillisesti päteviä käännöksiä käytetään Valvirassa, Opetushallituksessa, Helsingin maistraatissa ja Kelassa, kun taas Evirassa ja asianajotoimistossa niitä käytetään huomattavasti vähemmän.

## **5.2 Auktorisoidun kääntämisen toimijat**

Tässä alaluvussa tarkastelen, millaisia toimijoita auktorisoidussa kääntämisessä aineistoni perusteella esiintyy. Auktorisoidun kääntämisen toimijoiden tunnistaminen on tärkeää, sillä ne vaikuttavat suorasti tai epäsuorasti kääntäjän toimintaan: kääntäjä esimerkiksi huomioi käännöksen oletetun loppukäyttäjän arvioidessaan mahdollisten kääntäjän huomautusten tarpeellisuutta.

Kuten alaluvussa 4.1 määrittelin, katson toimijoiksi Law'n (1986b, 16) määritelmää noudattaen ihmiset, asiat ja esineet, jotka vaikuttavat muihin toimijoihin ja pyrkivät aktiivisesti muokkaamaan niiden toimintaa. Olen analysoinut sekä haastatteluaineiston että kirjallisen aineiston ja pyrkinyt tunnistamaan niistä auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkoihin kuuluvia inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita. Jotta lukija saisi auktorisoidun kääntämisen toimijoista paremman yleiskuvan, olen ryhmitellyt tunnistamani toimijat toimijatyyppeihin ja jäsennellyt ne rooleittain taulukkoon 3. Olen yhdistänyt yksittäiset aineistosta havaitsemani toimijat (esimerkiksi ylitarkastajat, esittelijät) toimijatyypeiksi (suomalainen viranomaisena) ja ryhmitellyt toimijatyypit edelleen viiteen rooliin sen perusteella, miten ne osallistuvat käännösprosessiin. Rooleiksi olen erotellut lähtötekstien laatijat, käännösten tilaajat, kääntäjät, käännösten loppukäyttäjät ja taustavaikuttajat.

**Taulukko 3.** Auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen toimijatyypit rooleittain

Lähtötekstin laatija	Käännöksen tilaaja	Kääntäjä	Käännöksen loppukäyttäjä	Taustavaikuttaja
ulkomainen oppilaitos	yksityishenkilö	Suomessa auktorisoitu kääntäjä	suomalainen viranomaisena	Euroopan unioni
ulkomainen viranomaisena	suomalainen viranomaisena	ulkomailla sertifioitu kääntäjä	ulkomainen viranomaisena	valtiot
suomalainen viranomaisena		lähtötekstin laatija	siviiliasian asianosainen	asiakirjojen laillistajat
asianajaja				kääntäjäjärjestöt
				käännöstoimistot
				hakukoneet

Kuten taulukosta 3 ilmenee, lähtötekstien laatijan roolissa toimivat tässä aineistossa oppilaitokset, viranomaiset ja asianajajat. Oppilaitokset laativat tutkintotodistuksia, viranomaiset muun muassa siviilisäätytodistuksia ja asianajajat esimerkiksi testamentteja. Käännösten tilaajia taas voivat olla sekä yksityishenkilöt että viranomaiset, vaikka tässä aineistossa tilaaja onkin tyypillisesti yksityishenkilö. Kääntäjinä voivat tämän aineiston perusteella toimia Suomessa auktorisoitujen ja ulkomailla sertifioitujen kääntäjien lisäksi lähtötekstin laatineet tahot, kuten

tutkintotodistuksia myöntävät oppilaitokset. Käännösten loppukäyttäjät puolestaan ovat prosessin mukaan joko viranomaisia tai yksityishenkilöitä. Taustavaikuttajia eli epäsuorasti yksittäisiin käännöksiin vaikuttavia toimijoita ovat Euroopan unioni, valtiot, käännöstoimistot, kääntäjäjärjestöt, asiakirjojen laillistajat ja hakukoneet. Kaikkiaan toimijoita löytynee todellisuudessa enemmänkin, mutta olen rajannut tutkielmassa käsiteltävät toimijaverkot sellaisiin aineistossani esiintyviin toimijoihin, jotka ovat tekemisissä laillisesti pätevien käännösten kanssa tai vaikuttavat niiden muotoon, hankkimiseen ja käyttöön. Aineiston ja siten tarkastelun ulkopuolelle jäävät esimerkiksi kääntäjien kouluttajat, auktorisoidun kääntäjän tutkinnon järjestäjät ja otokseen kuulumattomat auktorisoitujen kääntäjien käännöksiä käyttävät viranomaiset (ks. alaluku 4.1).

Myös käännöksiä olisi mahdollista pitää toimijaverkkoteorian mukaisina toimijoina (vrt. Hekkanen 2010, 39–40). Hekkanen kuitenkin käsittelee tutkimuksessaan kaunokirjallista kääntämistä, jossa käännöksen rooli on erilainen kuin auktorisoidussa kääntämisessä. Auktorisoidun kääntäjän käännöksen odotetaan vastaavan lähtötekstiä tarkasti, kun taas kaunokirjallisessa kääntämisessä kääntäjällä on enemmän mahdollisuuksia huomioida lukija ja kotouttaa käännöstä kohdekulttuuriin sopivaksi. Omassa aineistossani käännös ei tulkintani mukaan ole itsenäinen ja vaikuttamaan pyrkivä toimija vaan pikemminkin inskriptio, joka välittää lähtötekstin laatijan tavoitteet eteenpäin muiden toimijoiden tiedoksi. Tulkintani sopii auktorisoidun kääntämisen kontekstiin paremmin, sillä auktorisoidulta kääntäjältä odotetaan tehtävässään neutraaliutta ja käännökseltä tiukkaa sisällöllistä ja muodollista vastaavuutta, joten käännöksellä ei nähdäkseni voi olla toimijan tapaan itsenäisiä tavoitteita.

Seuraavaksi tarkastelen kussakin roolissa esiintyviä toimijatyyppejä ja niihin ryhmittelemiäni toimijoita. Toimijoihin palataan tarkemmin myös alaluvussa 5.3, jossa analysoin niiden välille muodostuvia yhteyksiä toimijaverkkoteoriasta peräisin olevien translaation ja inskription käsitteiden avulla.



### *Lähtötekstien laatijat*

Lähtötekstin laatijalla tarkoitetaan alkuperäisen asiakirjan laatintua institutionaalista tahoa. Laatijat voivat tässä aineistossa olla suomalaisia ja ulkomaisia viranomaisia, ulkomaisia oppilaitoksia tai yksityisellä puolella esimerkiksi asianajajia. Lähtötekstejä laativista suomalaisista viranomaisista nousivat haastatteluaineistossa esille Kela, sosiaaliviranomaiset ja käräjäoikeudet:

- (1) Eli käytännössä ne on sosiaaliviranomaisten vahvistamia elatussopimuksia tai sitten käräjäoikeuksien tekemiä elatuspäätöksiä. Ne pitää käännättää auktorisoituina, useimmissa tapauksissa. Ja sen lisäksi tarvitaan Kelan antamasta hallinnollisesta elatustukipäätöksestä usein auktorisoitu käänös, eli kun tilanne on se, että elatusvelvollinen laiminlyö elatusmaksut, niin sitten tämä lapsen tai lasten lähivanhempi voi hakea Kelasta elatustuen, ja siitä tulee sitten se hallinnollinen päätös. (Elovaara 2015.)

Viranomaisten lisäksi lähtötekstin laatija voi olla esimerkiksi asianajaja, joka on laatinut avioehtosopimuksen tai kuolinpesän asiakirjat eli perukirjan, testamentin ja perinnönjakoluonnoksen (Laakso 2015).

### *Käännösten tilaajat*

Käännöksen tilaaja on tässä aineistossa yleensä yksityishenkilö. Hän voi olla Opetushallituksen, Valviran tai Eviran asiakas, joka hakee ulkomailla hankitun ammattipätevyyden tai tutkinnon tunnustamista voidakseen työskennellä esimerkiksi sairaanhoitajan, eläinlääkärin tai opettajan tehtävässä. Maistraatin asiakas taas hakee tässä aineistossa avioliiton esteiden tutkintaa. Yksityisellä puolella tilaajana on asianajotoimiston asianajaja tai tämän asiakas. Yksityishenkilöiden lisäksi käännöksen tilaajana saattaa toimia suomalainen viranomainen. Esimerkiksi Kelan vastuulla on hankkia elatusapuvelan ulkomaanperinnässä tarvittavat käännökset. Kelan tapauksessa ensisijaiset käännösten toimittajat on tosin rajattu organisaation omaan käännöspalveluun ja sopimustoimittajiin, joten valinnanvapauden aste vaihtelee. Myös Opetushallitus saattaa poikkeustilanteissa tarvita auktorisoidun kääntäjän palveluita, jos hakija on valittanut saamastaan päätöksestä:

- (2) Lähtökohtaisesti hakija toimittaa. Se, että me tilataan käänös, liittyy lähinnä sellaisiin tilanteisiin, että meidän päätöksistä on valitettu, ja sitten on jotain

lisääaineistoa siihen hakemukseen, mitä me sitten halutaan käännättää. Silloin me käytetään kyllä auktorisoituja kääntäjiä. (Montonen 2015.)

Tässä aineistossa tilaajan roolissa on kuitenkin viranomaista useammin yksityishenkilö.

### *Kääntäjät*

Tämän aineiston perusteella auktorisoidun kääntämisen toimijaverkoissa esiintyy kolmenlaisia kääntäjiä: Suomessa auktorisoituja kääntäjiä, ulkomailla sertifioituja kääntäjiä ja lähtötekstin laatijatahoja. Lähtötekstin antajan laatima käänös on yleensä esimerkiksi tutkintotodistus, josta oppilaitos on antanut englanninkielisen version.

Laillisesti päteviä käänöksiä tarvitaan aineiston perusteella laajasta kielijoukosta. Kaikkien kielten ja käänössuuntien auktorisoiduille kääntäjille ei kuitenkaan tämän aineiston prosesseissa ole kysyntää, sillä viranomaiset hyväksyvät englannin- ja ruotsinkieliset asiakirjat sellaisenaan päätöksenteon tueksi. Evirassa hyväksytään lisäksi pohjoismaisilla kielillä annetut asiakirjat, ja Opetushallitusta varten ei tarvitse tämän aineiston prosesseissa käännättää myöskään pohjoismaisilla kielillä, ranskaksi, saksaksi tai espanjaksi laadittuja asiakirjoja.

Asiakirjojen ja käänösten kieliiin sekä kääntäjien statukseen palataan tarkemmin alaluvussa 5.4, jossa käsitellään käänöksille asetettuja odotuksia.

### *Käänösten loppukäyttäjät*

Käänöksen loppukäyttäjä on tässä tutkielmassa yhteisnimitys henkilöille, jotka käyttävät auktorisoidun kääntäjän laatimaa käänöstä apuna päätöksenteossaan. Loppukäyttäjät voivat olla yksityishenkilöitä tai työskennellä viranomaisissa. Kelan ja asianajotoimiston prosessien loppukäyttäjistä ei saatu tämän aineiston perusteella juurikaan tietoa, sillä haastateltavani toimivat yleensä käänöksen tilaajan roolissa, eivät varsinaisesti niiden käyttäjinä.

Aineiston viranomaisloppukäyttäjät koostuvat joukosta sekä ensisijaisia loppukäyttäjiä että mekaanisemmin käänöksiä käsitteleviä toimijoita. Opetushallituksessa käänöksen ensikontaktina ovat yksikön assistentit, jotka tarkistavat, onko kääntäjä auktorisoitu.

Seuraavassa vaiheessa käänös päätty hakemuksen mukana varsinaisille loppukäyttäjille eli esittelijöille, jotka käyttävät käännöstä päätöksenteon tukena. (Montonen 2015.) Valvirassa puolestaan loppukäyttäjiä ovat lupaosaston ylitarkastajat (Jakobsson 2015). Evirassa käännöksiä käyttää oikeudellisen yksikön henkilöstö eli muun muassa lakimies ja yksikön johtaja (Peltoniemi 2015a). Maistraatissa taas käännöksiä käyttävät avioliiton esteiden tutkintaa tekevät toimistosihteerit (Lindroos 2015). Aineiston viranomaisprosesseissa käännösten loppukäyttäjät ovat asiantuntijalukijoita, joille käsiteltävät asiakirjatyyppit ovat tuttuja.

### *Taustavaikuttajat*

Taustavaikuttajilla tarkoitan toimijoita, jotka eivät osallistu varsinaiseen käännösprosessiin mutta vaikuttavat laillisesti pätevien käännösten syntymiseen, muotoon tai käyttöön epäsuorasti. Taustavaikuttajiin kuuluu niin yhteiskunnallisia rakenteita kuin teknologiaa: tästä aineistosta toimijatyypeiksi voidaan tunnistaa valtiot, Euroopan unioni, asiakirjojen laillistajat, kääntäjäjärjestöt, käännöstoimistot ja hakukoneet.

Kääntäjien auktorisointijärjestelmän mahdollistajia ja sen toiminnan takaajia ovat useimmiten valtiot. Ne hallitsevat käännöstoimintaa lainsäädännön avulla. Suomessa valtio liittää auktorisoidut kääntäjät toimijaverkon osaksi lailla auktorisoiduista kääntäjistä (1231/2007), ja muissa valtioissa järjestelmiä ylläpitävät maiden omat säädökset.

Myös kääntäjäjärjestöt vaikuttavat auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen taustalla. Haastatteluissa esiin nousi Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, joka vaikuttaa käännösten laatuun muun muassa julkaisemalla toimintasuosituksia ja eettisiä ohjeita sisältävät Laillisesti pätevien käännösten laatimisohteet (SKTL 2015) sekä tekemällä yhteistyötä viranomaisten kanssa. Lisäksi järjestö ylläpitää auktorisoiduista kääntäjistä yhteystietolistaa, jonne viranomaiset ovat tarvittaessa voineet ohjata kääntäjää etsivät asiakkaansa.

Tärkeitä taustavaikuttajia vaikuttavat haastattelujen perusteella olevan myös käännöstoimistot ja hakukoneet, sillä ne toimivat linkkinä auktorisoidun kääntäjän ja käännöksen tilaajan välillä. Hakukoneet tekevät kääntäjästä helpommin löydettävän. Toimistot taas tarjoavat palveluitaan sekä viranomais- että yksityisasiakkaille. Tässä aineistossa Kela tilaa laillisesti päteviä käännöksiä oman käännöspalvelunsa lisäksi kilpailutetuista sopimuskäännöstoimistoista (Elovaara 2015).

Asiakirjojen laillistajat ovat olennainen osa auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkoja, sillä asiakirjojen ja käännösten laillistaminen on viranomaisloppukäyttäjille tärkeä osa prosesseja:

- (3) Se on ongelma, että siellä ei ulkomailla tahdota ymmärtää sitä, että miksi me vaadimme siihen alkuperäiseen myös niitä laillistuksia. Että ei se riitä, että meille kerrotaan, että kääntäjä on ok ja hänellä on oikeudet kääntää, koska kääntäjähän vaan kääntää, eihän he voi mitenkään tehdä siitä asiakirjasta laillista. Hehän vaan kääntää tekstin. (Lindroos 2015.)

Asiakirjojen laillistajiin kuuluvat tässä aineistossa notaarit, ulkoministeriöt ja Suomen tai muiden Pohjoismaiden edustustot ulkomailla (Maistraatit 2016a).

Kun siirrytään tarkastelemaan tunnistamiani auktorisoidun kääntämisen toimijoita yksittäisten toimijatyyppeiden ja roolien sijaan kokonaisuutena, nähdään, että julkiselle sektorille sijoittuvia toimijoita on mukana paljon. Tämä johtuu toki osittain aineiston rajauksesta, mutta toisaalta auktorisointijärjestelmä on alun perin syntynyt erityisesti viranomaisten käännöstarpeita varten (Hietanen 2005, 194). Huomio ei siis ole yllättävä. Maantieteellisesti auktorisoidun kääntämisen toimijoita löytyy odotusten mukaisesti sekä Suomesta että maan ulkopuolelta, sillä käännöstoiminta on luonnostaan kansainvälistä. Toimijatyyppeiden joukosta kuitenkin erottuvat – hiukan odotusteni vastaisesti – ulkomailla sertifioidut kääntäjät, joiden käännökset useimmiten hyväksytään aineiston viranomaisissa Suomessa auktorisoitujen kääntäjien rinnalla (ks. taulukko 4 jäljempänä alaluvussa 5.4.1). Olisi kiinnostavaa selvittää, miten usein Suomessa auktorisoidun kääntäjän sijaan käännökset toimittaa muualla sertifioitu kääntäjä ja onko käännösten laatu samanlainen eri tavoin sertifioitujen kääntäjien kesken.

### **5.3 Translaatio eli toimijaverkkojen muodostuminen**

Millaisia yhteyksiä edellisessä alaluvussa esiteltyjen toimijoiden välille muodostuu eli miten toimijoista rakentuu toimijaverkkoja? Tässä alaluvussa analysoin auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen rakentumista translaation ja inskription käsitteiden avulla. Translaatiota eli toimijaverkkojen muodostumista tarkastelemalla saadaan parempi käsitys auktorisoidun kääntämisen toimijoiden keskinäisistä suhteista ja vuorovaikutuksesta. Olennaisessa roolissa toimijaverkkojen muodostumisessa ovat myös inskriptiot eli tekstit, joiden avulla toimijat pyrkivät hallitsemaan ympäristöään ja luomaan uusia yhteyksiä toisiin toimijoihin. Inskriptioita tarkastelemalla selviää, millaisia välineitä toimijat käyttävät vaikuttaessaan auktorisoitujen kääntäjien toimintaan ja käännosten laatuun.

#### **5.3.1 Translaation kulku**

Kuten luvussa 3.1 todettiin, translaatioprosessi voidaan toimijaverkkoteorian mukaan jakaa neljään vaiheeseen: kysymyksenasetteluun, kiinnostuksen herättämiseen, värväämiseen ja mobilisaatioon. Translaation kulku on tilannesidonnainen, mutta aineistoni perusteella auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen translaatio sujuu pelkistettynä seuraavasti:

Translaation käynnistää käännoksen tilaaja. Tilaaja on tässä aineistossa tyypillisesti yksityishenkilö ja tarvitsee laillisesti pätevän käännoksen ulkomaisesta tutkintotodistuksesta tai muusta asiakirjasta, joka hänen on esitettävä jollekin viranomaiselle. Tilaajan tavoitteena on sopivien toimijoiden löytäminen ja mobilisoiminen, jotta hän saisi oikeanlaisen käännoksen esimerkiksi laillistushakemuksen liitteeksi. Translaatio alkaa kysymyksenasettelulla eli tavoitteen toteuttamiseen tarvittavien toimijoiden määrittelemisellä. Tilaajan täytyy siis selvittää, millaisen käännoksen loppukäyttäjä vaatii asiakirjasta. Käännoksiä tilaavien yksityishenkilöiden tiedontarpeet on huomioitu viranomaisten viestinnässä, sillä sekä Valvira, Opetushallitus, Evira että maistraatti ohjeistavat tilaajia muotoseikoista

verkkosivustoillaan. Verkkosivustojen lisäksi viranomaisloppukäyttäjät ohjaavat tilaajaa tarvittaessa henkilökohtaisesti:

- (4) No joo, kyllä tuossa meidän tiskillä kysellään, että tiedetäänkö me kääntäjiä, mutta meillä ei nyt niistä mitään varsinaista listaa eikä mitään suosikkeja ole mitä me annettaisiin, että kyllä me yleensä ohjeistetaan katsomaan sieltä Opetushallituksen sivuilta, sieltähän löytyy niitä virallisia kääntäjiä, tai sitten ihan Googlesta etsimään käännöstoimistoja ja sitä kautta tiedustelemaan, että löytyykö heiltä valantehnyttä tai tällaista auktorisoitua kääntäjää. (Lindroos 2015.)
- (5) [– –] henkilöt usein kysyy meiltä niitä yhteystietoja, niin silloin ohjataan yleensä SKTL:n sivuilta hakemaan. (Montonen 2015.)

Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan ylläpitämä auktorisoitujen kääntäjien rekisteri (ks. OPH 2015a) ei kirjoitushetkellä tarjoa mahdollisuutta kääntäjien yhteystietojen julkaisemiseen, mikä vaikuttanee viranomaisille tulevien tiedustelujen määrään.

Käännösvaatimusten selvittyä varmistuu, millaisia muita toimijoita tilaajan täytyy suostutella avukseen. Tässä aineistossa tilaajan täytyy yleensä löytää joko auktorisoitu tai ulkomailla sertifioitu kääntäjä. Jos taas tilaaja tarvitsee käännöksen suomalaisesta asiakirjasta ulkomaista viranomaista varten, hän saattaa tarvita myös julkista notaaria antamaan käännökselle Apostille-todistuksen.

Seuraavaksi tilaaja ryhtyy hankkimaan liittolaisia eli herättämään sopivien toimijoiden kiinnostusta. Sopivan kääntäjän löytäminen ja rekrytointi saattavat vaatia tilaajalta vaivannäköä, sillä potentiaalisia vaihtoehtoja on yleensä useita. Tilaajaan myös pyritään vaikuttamaan monelta taholta. Loppukäyttäjien ohella erilaiset taustavaikuttajat, kuten kääntäjäjärjestöt, käännöstoimistot ja hakukoneet, pyrkivät ohjaamaan tilaajaa ja vaikuttamaan tämän päätöksiin. Myös kääntäjillä on omia tavoitteitaan, joita he haluavat edistää: toimeksiannoista kiinnostunut kääntäjä ehkä haluaa tehdä itsestään pakollisen kauttakulkupaikan toimijaverkkoon hankkimalla auktorisoinnin ja kenties myös markkinoimalla palveluitaan. Tilaajan ja kääntäjän välinen suhde onkin erityisen kiinnostava kaksisuuntaisuutensa vuoksi, sillä kummallakin on valtaa vaikuttaa toisen tavoitteiden toteutumiseen.

Kun sopivassa kieliparissa ja käännössuunnassa auktorisoitu kääntäjä löytyy, tilaaja pyytää häneltä tarjousta asiakirjan kääntämisestä. Jos kääntäjä kieltäytyy toimeksiannosta, translaatio epäonnistuu. Tällöin tilaaja joutuu jatkamaan kääntäjän etsimistä eli herättämään taas uuden potentiaalisen liittolaisen kiinnostuksen ja värväämään tämän. Jos taas tilaaja saa rekrytoitua toivomansa kääntäjän ja saa tarvitsemansa käännöksen hankittua, on kääntäjän värväminen onnistunut. Notarin palvelut ja Apostillen tilaaja saanee helposti, sillä taustavaikuttajat – esimerkiksi valtiot ja Euroopan unioni – pakottavat asiakirjojen laillistamista hoitavat viranomaiset täyttämään tehtävänsä lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten nojalla.

Saatuaan käännöksen ja mahdollisen Apostillen tilaaja toimittaa käännöksen ja muut tarvittavat asiakirjat loppukäyttäjälle. Viranomainen puolestaan käyttää käännöstä apuna jonkin tilaajaa koskevan päätöksen tekemisessä. Odotusten mukaan toimiessaan viranomainen on kuin musta laatikko. Hakemusasiakirjat liitteineen ja käännöksineen lähetetään sisään, ja vastauksena tulee myönteinen tai kielteinen päätös. Toisaalta translaation epäonnistuessa viranomaisen taustaprosessit saattavat tulla näkyviin myös asiakkaalle:

- (6) [– –] Sitten jos se käännös on jotenkin epätasällisen tai epäluotettavan oloinen, niin siitä on ehkä pyritty varmistumaan toisella tapaa tai sitten jopa saatettu pyytää uusi käännös hakijalta. Että jos se olisi vaikka väärälle kielelle käännätetty tai näin niin niissä tilanteissa. (Jakobsson 2015.)

Translaation epäonnistuessa paljastuu, että yhtenäisenä toimijana näyttäytyvä viranomainen muodostuu omasta toimijaverkostaan.

Kun käännös on lopulta täyttänyt tehtävänsä eli välittänyt tilaajan tavoitteen eteenpäin, auktorisoidun kääntämisen toimijaverkon mobilisaatio ja sen myötä koko translaatioprosessi on onnistunut.

Eri toimijoiden välinen vuorovaikutus on auktorisoidun kääntämisen kannalta kiinnostava tarkastelun kohde, sillä muut toimijat vaikuttavat kääntäjän toimintaan ja käännösratkaisuihin. Auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen keskus ei kuitenkaan tulkintani mukaan ole kääntäjä vaan käännöksen tilaaja: käännöstarve ja translaatio käynnistyvät tilaajan aloitteesta, ja tilaaja on vuorovaikutuksessa sekä lähtötekstin

laatijan, kääntäjän että käännöksen loppukäyttäjän kanssa. Kaikki viestintä ei kuitenkaan kulje tilaajan kautta, sillä ongelmatilanteissa käännöstä päätöksenteossa apuna käytävä viranomais voi hankkia tietoa suoraan esimerkiksi alkuperäisen tutkintotodistuksen laatineelta oppilaitokselta:

- (7) Sitten jos on jotain epäselvyyttä jostain asiakirjan sisällöstä, vaikka se olisi käännetty, niin me on saatettu kysyä sieltä oppilaitoksesta tai siltä toimivaltaiselta viranomaiselta tai siltä joka sen asiakirjan on antanut, jos se organisaatio on vielä olemassa [– –]. (Jakobsson 2015.)

Tämä mahdollisuus taas korostaa entisestään käännöksen sekundaarista roolia päätöksenteossa, sillä päätökset tehdään alkuperäisen asiakirjan perusteella käännöksen ja tarvittaessa muiden lähteiden tuella.

Yhtä lailla kiinnostavaa on suoran vuorovaikutuksen puute. Kääntäjän ja loppukäyttäjän välillä ei tämän aineiston perusteella yleensä ole suoraa yhteyttä, vaan käännöksen tilaaja toimii välittäjänä näiden kahden toimijan välillä myös ongelmatilanteissa:

- (8) [– –] ihan äärimmäisissä tilanteissa, [– –] oli sellainen tilanne, että oli ihan selviä virheitä siinä käännöksessä, että oli nähty samasta asiakirjasta englanninkielinen käännös ja sitten suomenkielinen käännös ja ne meni ristiin: oli erilaisia, eri päivämääriä tai sellaisia ihan selviä virheitä. Niissä tilanteissa me sitten voidaan sanoa hakijalle, että nyt näyttää, että tässä käännöksessä on virheitä, että mahdollisesti haluatte olla itse kääntäjään yhteydessä ja pyytää korjaamaan. (Montonen 2015.)

Myös muut saamani haastatteluvastaukset viittaavat siihen, että aineiston viranomaiset eivät pääsääntöisesti ota yksittäiseen kääntäjään yhteyttä edes ongelmatilanteissa, vaan useimmiten ongelmista raportoidaan käännöksen tilanneelle asiakkaalle. Tämä ei ole yllättävää, sillä käännöksen tilaaminen on tämän aineiston prosesseissa yleensä viranomaisen asiakkaan vastuulla. Toisaalta kääntäjän on kuitenkin mahdollista viestiä käännöksen käyttäjälle kääntäjän huomautusten kautta, vaikka suoraa henkilökohtaista vuorovaikutusta ei kääntäjän ja loppukäyttäjän välillä olisikaan. Viranomaisloppukäyttäjät taas pääsevät vaikuttamaan kääntäjien toimintaan epäsuorasti esimerkiksi tekemällä yhteistyötä kääntäjäjärjestöjen kanssa: Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton uudistamia Laillisesti pätevien käännösten laatimisohteja (SKTL 2015) kommentoitiin muun muassa Opetushallituksesta (Montonen 2015).



Yhteenvetona translaatioprosessista voidaan tiivistää, että tilaajalla on erityisen keskeinen asema toimijoiden välisenä linkkinä ja translaation käynnistäjänä. Kääntäjän ja käännöksen loppukäyttäjän välillä taas ei vaikuttaisi olevan suoraa vuorovaikutusta, vaan kumpikin toimijatyyppeistä turvautuu usein inskriptioihin, joita käsittelen seuraavaksi.

### 5.3.2 Aineistossa esiintyvät inskriptiot

Auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen toimijat pyrkivät vaikuttamaan muihin toimijoihin myös välillisesti eli inskriptioiden kautta. Insriptiot ovat tekstejä, joiden avulla toimijat pyrkivät hallitsemaan muita toimijoita vaikuttamalla esimerkiksi niiden päätöksentekoon (ks. alaluku 3.1). Taulukkoon 5 on koottu aineistossa esiintyvien toimijatyyppeistä käyttämiä inskriptioita.

**Taulukko 5.** Toimijatyyppeistä levittämät inskriptiot aineistossa

Toimijatyypit	Inskriptiot
Euroopan unioni	EU-säädökset
valtiot	lait ja asetukset kansainväliset instrumentit
kääntäjäjärjestöt	SKTL:n Laillisesti pätevien käännösten laatimisohteet yhteystietolistat
viranomaiset (loppukäyttäjän roolissa)	hakemuslomakkeet verkkosivustojen ohjetekstit
viranomaiset (lähtötekstin laatijan roolissa)	alkuperäiset asiakirjat käännökset
kääntäjät	markkinointimateriaalit kääntäjän huomautukset

Valtioiden tyypillisesti käyttämiä inskriptioita ovat lait, säädökset ja kansainväliset instrumentit, joiden avulla ne ylläpitävät joko kääntäjien auktorisointi- ja sertifiointijärjestelmiä tai asiakirjaliikenteeseen vaikuttavia käännösvaatimuksia.

Esimerkiksi Suomessa auktorisoidun kääntäjän toimintaa säätelevät muun muassa laki auktorisoiduista kääntäjistä (1231/2007) ja valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä (1232/2007). Kansainvälisillä instrumenteilla eli säädöksillä ja sopimuksilla valtiot taas vaikuttavat esimerkiksi siihen, millaisin ehdoin Kela voi periä elatusapua toisesta valtiosta.

Valtioiden lisäksi Euroopan unioni on vahva toimija, joka vaikuttaa auktorisoituun kääntämiseen Suomessa ja muissa jäsenvaltioissa inskriptioiden eli erilaisten säädösten avulla. EU on saanut aikaan muutoksia ainakin Opetushallituksen käännösvaatimuksissa (Montonen 2015) ja on todennäköisesti vaikuttanut niin ikään ammattioikeuksia ja laillistuksia käsittelevien Valviran ja Eviran soveltamiin käännösvaatimuksiin:

- (9) [N]ämä vaatimukset tulee väljenemään, eli meiltä tulee poistumaan vaatimus siitä, että aina edellytetään auktorisoidun kääntäjän laatimaa käännöstä. Se pohjautuu pitkälle myös EU-lainsäädäntöön. Nämä meidän ammattipätevyyden tunnustamispäätökset perustuu EU-direktiiviin, ja EU-komissio varsin vahvasti on puhunut sen puolesta, että ei enää voida edellyttää vain tietyllä statuksella olevia käännöksiä. (Montonen 2015.)

Ammattipätevyysdirektiivin (2005/36/EY) lisäksi EU vaikuttaa auktorisoituun kääntämiseen esimerkiksi asetuksella julkisista asiakirjoista (2016/1191/EU). Asetuksen myötä tulevaisuudessa ei EU:n sisällä enää vaadita auktorisoitujen kääntäjien tekemiä käännöksiä väestörekisteriasiakirjoista, kuten syntymä- ja vihkitodistuksista. Näiden asiakirjojen käännöstarve tullaan asetuksen mukaan korvaamaan vakimuotoisilla lomakkeilla, jotka liitetään alkuperäiseen asiakirjaan. Asetuksen mukaan tällaisiin asiakirjoihin ei myöskään enää tulevaisuudessa vaadita Apostille-todistusta. Asetus ei tullut esiin maistraatissa tehdyssä haastattelussa, joten tämän tutkielman aineiston perusteella ei saada tietoa asetuksen vaikutuksista heidän toimintaansa.

Myös kääntäjät ja kääntäjäjärjestöt vaikuttavat ympäristöönsä inskriptioiden avulla. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto pyrkii vaikuttamaan auktorisoitujen kääntäjien toimintaan sekä käännösten muotoon ja laatuun muun muassa Laillisesti pätevien käännösten laatimisoheilla (SKTL 2015). Käännösten tilaajiin taas järjestö pyrkii vaikuttamaan yhteystietolistan avulla. Kääntäjät voivat siis vaikuttaa muihin verkon toimijoihin ryhmänä kääntäjäjärjestöjen kautta, mutta myös yksittäiset kääntäjät

käyttävät inskriptioita: he voivat pyrkiä vaikuttamaan tilaajiin markkinointimateriaaleilla ja loppukäyttäjiin kääntäjän huomautuksilla.

Loppukäyttäjän roolissa toimivat viranomaiset pyrkivät ohjaamaan asiakkaitaan hakemuslomakkeiden ja verkkosivujen ohjeistuksien avulla. Ohjeissa ja mahdollisissa lomakkeissa kerrotaan, minkä kieliset asiakirjat tulee käännättää ja millainen kääntäjä tulee valita. Lähtötekstin laatijoina toimivat viranomaiset puolestaan käyttävät alkuperäisiä asiakirjoja ja käännöksiä välittämään viestinsä eteenpäin muille toimijoille.

Inskriptioissa erityisen kiinnostavia ovat erot niiden vaikuttavuudessa: esimerkiksi säädökset lienevät markkinointimateriaaleja varmempi keino vaikuttaa muihin toimijoihin. Kääntäjän käytössä olevat kääntäjän huomautukset ovat potentiaalisesti vaikutusvaltaisia, mutta toisaalta tämän aineiston perusteella asiantuntijalukijat vaikuttavat osaavan suhtautua niiden sisältöön kriittisesti.

## **5.4 Käännöksille asetetut odotukset**

Tässä alaluvussa selvitän, mitä eri toimijat odottavat auktorisoitujen kääntäjien laatimilta käännöksiltä. Olen tutkinut käännöksille asetettuja odotuksia analysoimalla niiden kanssa työssään tekemisissä olevien henkilöiden haastatteluja sekä toisaalta säädöksiä, joita heidän työnantajaorganisaatioissaan sovelletaan auktorisoidun kääntäjän laatimia käännöksiä vaadittaessa. Otin säädökset mukaan tarkasteluun, sillä ne muovaavat käännösten käyttäjien odotuksia. Kokemuksiin perustuvat odotukset taas saadaan esiin haastatteluissa. Molempien aspektien tarkasteleminen on tärkeää, jotta odotuksista saadaan mahdollisimman todenmukainen kuva.

Tuloksistani selviää, että säädöksissä mainittavat vaatimukset koskevat tässä aineistossa kääntäjän statusta ja hyväksyttävien käännösten kieltä. Haastatteluissa esiin tulleet odotukset taas korostavat käännösten luotettavuutta ja virheettömyyttä sekä toisaalta käännösten toissijaista merkitystä lähdeasiakirjaan nähden.

#### 5.4.1 Säädöksissä asetetut vaatimukset

Auktorisoidun kääntäjän laatimia käännöksiä tarvitaan tässä aineistossa asiakirjoista, joita käytetään päätöksenteon tukena monenlaisissa prosesseissa. Käännöksiä saatetaan tarvita erilaisten ammattioikeuksien myöntämiseen, avioliiton esteiden tutkintaan, elatusapuvelkoja perimiseen tai erilaisiin yksityisoikeudellisiin asioihin, kuten perinnönjaon suorittamiseen tai avioehtosopimuksen solmimiseen. Tämän aineiston prosesseissa sovellettavissa säädöksissä asetetaan käännöksille vaatimuksia, jotka koskevat kääntäjän statusta ja hyväksyttäviä kielivaihtoehtoja.

Taulukkoon 4 on tiivistetty organisaatioittain, millä kielillä annettuja alkuperäisasiakirjoja ei tarvitse käännettä, mille kielille käännettyt asiakirjat hyväksytään, millaisen kääntäjän laatimat käännökset käyvät ja mihin säädöksiin käännöksille ja kääntäjille asetetut vaatimukset perustuvat. Taulukon tiedot olen koonnut haastattelutilanteessa saamieni vastausten pohjalta ja itsenäisesti etsimäni kirjallisen aineiston avulla. Mahdolliset puutteet säädöslistauksissa johtuvat siis ainoastaan tutkielman tekijästä.

Kuten taulukosta 4 käy ilmi, Valvira, Opetushallitus, Evira ja maistraatti käsittelevät tämän aineiston prosesseissa lähinnä vieraista kielistä suomeen päin käännettyjä asiakirjoja. Suomenkielisten käännösten lisäksi näissä viranomaisissa hyväksytään useimmiten myös englanniksi annetut tai englanniksi käännettyt asiakirjat. Kela ja asianajotoimisto puolestaan käyttävät tämän aineiston prosesseissa lähinnä suomesta vieraille kielille laadittavia käännöksiä, joten näiden organisaatioiden kohdalla kielivaatimusten tarkasteleminen ei ole tarkoituksenmukaista eikä tämän tutkielman aineistolla edes mahdollista.

**Taulukko 4. Käännösvaatimukset aineiston prosesseissa**

Organisaatio	Säädökset, joissa esitetään vaatimuksia käännöksille	Hyväksytyt kielet	Kääntäjän status
Valvira	laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994	<ul style="list-style-type: none"> <li>• suomi</li> <li>• ruotsi</li> <li>• englanti</li> <li>• käännökset suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi</li> </ul>	Suomessa tai muussa EU- tai ETA-valtiossa auktorisoitu tai virallinen kääntäjä
Opetushallitus	laki ammattipätevyyden tunnustamisesta 1384/2015  laki ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 1385/2015	<ul style="list-style-type: none"> <li>• suomi</li> <li>• englanti</li> <li>• pohjoismaiset kielet</li> <li>• espanja</li> <li>• ranska</li> <li>• saksa</li> <li>• käännökset suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi</li> </ul>	Suomessa auktorisoitu tai lähtömaassa virallinen kääntäjä kyseisessä kieliparissa tai asiakirjan antajatahon laatima englanninkielinen käännös
Evira	laki eläinlääkäriammatin harjoittamisesta 29/2000	<ul style="list-style-type: none"> <li>• suomi</li> <li>• englanti</li> <li>• pohjoismaiset kielet</li> <li>• käännökset suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi</li> </ul>	Suomessa auktorisoitu tai ulkomailla virallistettu kääntäjä
Helsingin maistraatti	avioliittoasetus 820/1987	<ul style="list-style-type: none"> <li>• suomi</li> <li>• ruotsi</li> <li>• englanti</li> <li>• käännökset suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi</li> </ul>	Suomessa auktorisoitu kääntäjä tai virallisesti oikeaksi todistettu käännös ulkomailta
Kela	vaihtelee kohdemaan mukaan	käännättää suomesta vieraille kielille	Suomessa auktorisoitu kääntäjä Kelan omasta käännöspalvelusta tai ulkopuolelta
Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen, Rauhala & Laakso Oy	-	käännättää suomesta vieraille kielille	Suomessa auktorisoitu kääntäjä

Seuraavaksi tarkastelen taulukossa 4 mainittuja vaatimuksia organisaatioittain.

### *Valvira*

Valvirassa vaadittavista laillisesti pätevistä käännöksistä säädetään laissa terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994). Valviraan toimitettavien käännösten on oltava suomen-, ruotsin- tai englanninkielisiä sekä ”Suomessa tai muussa EU- tai ETA-valtiossa auktorisoidun tai virallisen kielenkääntäjän” laatimia (laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994, 14.a ja 14.c §). Valvira hyväksyy siis sekä asiakirjat että käännökset englanninkielisinä, ja Suomessa auktorisoitujen kääntäjien lisäksi toimittajaksi kelpuutetaan EU- tai ETA-valtiossa sertifioidut kääntäjät.

### *Opetushallitus*

Opetushallituksen käännösvaatimuksista säädetään laissa ammattipätevyyden tunnustamisesta (1384/2015, 12. §) sekä laissa ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta (1385/2015, 6. §). Kummastakin laista tuli voimaan uusi versio vuoden 2016 alussa, ja muutosten myötä käännösvaatimukset ovat Opetushallituksessa väljentyneet aikaisemmasta (Montonen 2015). Kumotut lait vaativat ennen vuotta 2016, että hakemukseen liitetään ”virallisen kääntäjän kääntämät suomen- tai ruotsinkieliset käännökset” muista kuin pohjoismaisella kielellä laadituista asiakirjoista (laki ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 531/1986 [kumottu], 8. §; laki ammattipätevyyden tunnustamisesta 1093/2007 [kumottu], 12. §). Käytännössä myös englanninkieliset alkuperäisasiakirjat hyväksyttiin jo ennen lakimuutosta (Montonen 2015). Nyt kummankin lain voimassa olevissa versioissa muotoillaan väljästi, että hakemuksen liitteeksi ”voidaan vaatia” käännökset asiakirjoista, jotka on annettu muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä. Lisäksi laeissa määritellään, että ”tarvittaessa” käännökset ”voidaan vaatia” auktorisoidun kääntäjän laatimina ja suomen tai ruotsin kielelle (1384/2015, 12. § ja 1385/2015, 6. §). Käännösvaatimusten muutokset ovat lähtöisin EU-lainsäädännöstä (Montonen 2015), ja todennäköisesti EU on vaikuttanut yhtä lailla myös Valviran ja Eviran prosesseissa sovellettaviin käännösvaatimuksiin.

Lainsäädännön väljentymisen vuoksi Opetushallituksessa otettiin vuoden 2016 alussa käyttöön omat sisäiset ohjeet siitä, mistä kielistä käännöksiä ei lähtökohtaisesti vaadita ja missä tilanteissa kelpuutetaan ulkomailla sertifioitujen kääntäjien käännökset esimerkiksi englannin kielelle (Montonen 2015). Haastattelu tehtiin marraskuussa 2015, ja sen hetken tietojen mukaan Opetushallituksessa oli tarkoituksena poistaa säädosmuutosten myötä käännösvaatimukset niiltä kieliltä, joita tutkintojen tunnustamisen ja kansainvälisen vertailun yksikössä osataan hyvin. Poikkeukseksi haastateltavani nimesi venäjän, sillä venäjänkielisiä hakemuksia tulee paljon ja ne jakautuvat useammille käsittelijöille kuin muunkieliset asiakirjat. Lakiväljennyksistä huolimatta Opetushallitukselle oli edelleen jäämässä mahdollisuus vaatia auktorisoidun kääntäjän laatimia käännöksiä, jos asiakirjan sisällöstä varmistuminen edellyttää sitä. (Montonen 2015.) Kirjoitushetkellä voimassa olevat säädökset ja Opetushallituksen verkkosivusto vahvistavat, että haastatteluajankohdan tiedot pitävät edelleen paikkansa. Nyt hakemuslomakkeessa ohjeistetaan, että liitteiden kääntäjän tulee olla ”Suomessa auktorisoitu tai lähtömaassa virallinen kääntäjä kyseisessä kieliparissa”. Lisäksi lomakkeessa ilmoitetaan, että myös asiakirjan antajatahon laatima englanninkielinen käännös hyväksytään. (OPH 2017b.)

Opetushallituksessa käännöksiä vaaditaan siis aiempaa harvemmasta kielestä, ja aiemmasta käytännöstä poiketen nykyisin hyväksytään myös käännökset englanninkielisinä. Kääntäjiksi hyväksytään Suomessa auktorisoitujen kääntäjien lisäksi ulkomailla sertifioitujen kääntäjät, mutta Valvirasta poiketen tätä ei erikseen rajata EU- tai ETA-valtioissa sertifioituihin.

### *Evira*

Eviran vaatimista laillisesti pätevistä käännöksistä säädetään laissa eläinlääkäriammattin harjoittamisesta (29/2000). Laista astui voimaan tammikuussa 2016 voimaan uusi versio, joka jättää Eviralle harkinnanvaraa käännösten vaatimisessa: hakemukseen tulee liittää auktorisoidun kääntäjän laatimat suomen- tai ruotsinkieliset käännökset muista kuin suomen- tai ruotsinkielisistä asiakirjoista, ”jollei Elintarviketurvallisuusvirasto pidä sitä tarpeettomana” (29/2000, 5.a §). Evira hyväksyy

suomen- ja ruotsinkielisten asiakirjojen lisäksi muilla pohjoismaisilla kielillä ja englanniksi annetut asiakirjat, ja myös ulkomailla virallistettujen kääntäjien käännökset näille kielille käyvät (Peltoniemi 2015a; Evira 2016).

### *Helsingin maistraatti*

Avioliiton esteiden tutkinnassa tarvittavista käännöksistä säädetään avioliittoasetuksessa (820/1987, 5. §) seuraavasti: ”Jos todistus on laadittu sellaisella kielellä, jota avioliiton esteiden tutkija ei ole velvollinen ymmärtämään, hän voi vaatia, että todistukseen on liitettävä virallisesti oikeaksi todistettu käännös.” Kääntäjäksi hyväksytään Suomessa auktorisoitu tai ulkomailla sertifioitu kääntäjä, kunhan ulkomailla laadittu käännös on laillistettu (Lindroos 2015). Suomen- ja ruotsinkielisten käännösten lisäksi maistraateissa hyväksytään englanninkieliset asiakirjat ja käännökset (Maistraatit 2017).

### *Kela*

Kelan suorittamassa elatusapuvelkojen ulkomaanperinnässä sovellettavat säädökset vaihtelevat kohdemaan mukaan, joten myös laillisesti päteviä käännöksiä koskevat vaatimukset vaihtelevat. Esimerkiksi EU:n sisällä sovelletaan eri säädöksiä kuin EU:n ulkopuolisissa valtioissa, joissa saatetaan soveltaa aihetta koskevaa yleissopimusta tai kahdenvälistä sopimusta. Käännösten tai kääntäjien statukselle asetetut vaatimukset on useimmiten eritelty kulloinkin sovellettavassa säädöksessä, mutta joidenkin maiden kanssa voidaan poikkeuksellisesti käyttää niin sanottuja epävirallisia käännöksiä. (Elovaara 2015.) Tiedot sovellettavista säädöksistä on koottu Kelan verkkosivustolta löytyviin etuusohjeisiin (Kela 2016). Elatusapusetuksen (EY N:o 4/2009) artikloissa 20, 28, 29 ja 40 muotoillaan, että ”käännöksen on oltava sellaisen henkilön tekemä, jolla on kelpoisuus käännösten tekemiseen jossakin jäsenvaltiossa”. Käännökset mainitaan myös elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta Haagissa vuonna 1973 tehdyssä yleissopimuksessa (SopS 35/1983): tunnustamis- tai täytäntöönpanohakemukseen on 17. artiklan mukaan liitettävä ”oikeaksi todistettu käännös edellä mainituista asiakirjoista, jollei vastaanottavan valtion viranomaisen myönnä tästä poikkeusta”. Lisäksi käännösten tarpeesta mainitaan vuoden 2007 Haagin yleissopimuksessa lasten ja muiden perheenjäsenten elatusavun kansainvälisestä



perinnästä, mutta käännösten tai kääntäjien statusta ei sopimuksessa erikseen määritellä. Mainittujen säädösten lisäksi Suomella on sopimukset elatusavun perinnästä Pohjoismaiden (SopS 8/1963) ja Yhdysvaltojen (SopS 74/2007) kanssa.

Laillisesti pätevät käännökset suomesta englantiin ja ruotsiin saadaan Kelan omasta käännöspalvelusta. Muiden kielten käännökset tilataan ensisijaisesti kilpailutetuilta sopimuskäännöstoimistoilta tai poikkeustapauksissa muilta ulkopuolisilta toimittajilta. (Elovaara 2015.)

### *Asianajotoimisto*

Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen, Rauhala & Laakso Oy:ssä käsiteltävät asiakirjat käännetään suomesta vieraille kielille asianosaisia tai joskus myös siviiliasioissa tuomioistuimia varten. Tästä asianajotoimistosta toimitetaan Kelan tapaan lähinnä suomalaisten asiakirjojen käännöksiä vieraskielisille loppukäyttäjille. Kääntäjän ja käännösten statusvaatimukset ovat maa- ja tapauskohtaisia, mutta tuomioistuimia varten vaaditaan yleensä nimenomaan auktorisoidun kääntäjän laatima käännös. (Laakso 2015.)

### *Yhteenveto*

Yhteenvetona kaikista säädösvaatimuksista voidaan todeta, että ne koskevat kääntäjän statusta ja hyväksyttävien käännösten kieltä. Koska aineiston viranomaisissa hyväksytään yleensä myös englanniksi laaditut käännökset, Suomessa auktorisoidut kääntäjät kilpailevat osin samoista toimeksiannoista ulkomailla sertifioitujen kääntäjien kanssa. Toisaalta lainsäädäntö mahdollistaa joissakin tapauksissa suomen- tai ruotsinkielisten käännösten vaatimisen ongelmatilanteissa. Kääntäjille asetetut statusvaatimukset ovat aineiston viranomaisprosesseissa melko samankaltaisia keskenään, mutta yksi kiinnostava poikkeus löytyy. Yleensä suomenkielisiä käännöksiä tarvitsevat viranomaiset hyväksyvät myös erilaisten ulkomailla sertifioitujen kääntäjien käännökset, mutta Valviran soveltama laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) sallii vain EU- tai ETA-valtioissa sertifioitujen kääntäjien käyttämisen. Rajoituksen syy jää kuitenkin spekulointivaraan, sillä se ei selviä aineistosta.

#### 5.4.2 Haastatteluissa esiin tulleet odotukset

Säädösvaatimukset selittävät, millä perusteilla laillisesti päteviä käännöksiä vaaditaan. Niistä ei kuitenkaan selviä, mitä esimerkiksi käännösten käyttäjät odottavat käännöksiltä. Siksi tarkastelen seuraavaksi haastatteluissa esiin tulleita odotuksia, joita laillisesti pätevien käännösten kanssa tekemisissä olevat toimijat asettavat käännöksille. Haastatteluissa odotuksista korostuivat käännösten luotettavuus ja virheettömyys sekä toisaalta käännösten toissijainen merkitys lähdeasiakirjoihin nähden. Odotuksiin liittyy kiinteästi myös loppukäyttäjien suhtautuminen kääntäjän huomautuksiin, missä on tämän aineiston perusteella variaatiota.

Keskeisin odotuksia yhdistävä teema on käännösten luotettavuus. Sekä haastattelemani käännösten loppukäyttäjät Valvirasta, Opetushallituksesta ja Evirasta että käännösten tilaajan asemassa toimivat haastateltavani Kelasta ja asianajotoimistosta tiedostivat, että kääntäjien auktorisointijärjestelmän olemassaolon perimmäinen syy on käännösten luotettavuuden takaaminen:

(10)[– –] se on se oletamus, että se käännöksen laatu on hyvä. (Montonen 2015.)

(11)[– –] se oletus on, että se on auktorisoitu käännös niin se on pätevä, ja silloin se vähän toimii sellaisena automaationa [– –] (Elovaara 2015.)

(12)No tuomioistuinta varten periaatteessa tarvitaan aina auktorisoitu käännös, koska sillä on se yleinen luotettavuus. (Laakso 2015.)

Luotettavuuden odotuksesta kertonee myös se, että poikkeustilanteissa viranomaisenkin saattaa käyttää auktorisoidun kääntäjän palveluita. Tämän aineiston viranomaisprosesseissa käännösten hankkiminen on Kelaa lukuun ottamatta asiakkaan vastuulla, mutta erityistapauksissa viranomaisen saattaa joutua tilaamaan käännöksen. Ainakin Opetushallitus saattaa turvautua auktorisoitujen kääntäjien palveluihin, jos heillä tehdystä päätöksestä valitetaan ja hakemukseen liittyvää lisäaineistoa joudutaan käännättämään (ks. esimerkki 2 alaluvussa 5.2). Toisaalta aineiston perusteella jää epäselväksi, onko kyse vapaaehtoisesta valinnasta, vai onko viranomaisen pakko turvautua auktorisoituihin kääntäjiin auktorisointijärjestelmän lainsäädännöllisen aseman vuoksi.

Viranomaisissa käännöksiin tukeutumisen tarve vaihtelee alkuperäisen asiakirjan kielen mukaan. Määrällisesti mitattuna valtaosa tarvittavista käännöksistä tehdään haastattelujen perusteella sellaisista kielistä, joiden kääntämistä ei perinteisesti ole Suomessa opetettu yliopistotasolla. Venäjä tosin vaikuttaisi olevan Opetushallituksen ja Valviran haastateltavien kokemusten mukaan poikkeus: heille tulee paljon venäjistä käännettyjä asiakirjoja, mutta toisaalta kielen osaamistakin löytyy. Harvinaisten kielten kohdalla käännökseen joudutaan kuitenkin luottamaan ja tukeutumaan viranomaisissa enemmän:

(13) Ja kyllä se kuitenkin auttaa, jos on joku ihan vieraskielinen dokumentti, jos kääntäjä tuntee sen maan järjestelmää jotenkin paremmin tai pystyy sitä kielitaitonsa perusteella tutkimaan, vaikka että mikä se toimivaltainen viranomainen on, joka on antanut sen asiakirjan, jos siihen voi laittaa jonkun huomautuksen, niin kyllähän se auttaa meitä koska sitten jos on joku sellainen kieli, joka ei sano täällä yhtään mitään, niin sittenhän sitä on aika pitkälti sen käännöksen varassa. Että jos aakkosista alkaen kaikki on erinäköistä kuin suomen kielessä, niin sitten se on hankalaa. (Jakobsson 2015.)

Käännösten merkitys korostuu siis etenkin sellaisissa kielissä, joita käännöksen loppukäyttäjät ei hallitse.

Luotettavuutta koskevista odotuksista huolimatta käännösten viranomaislukijat ovat haastattelujen perusteella myös lähdekriittisiä. Tämä näkyy muun muassa suhtautumisessa kääntäjän tehtäviin. Esimerkiksi maistraatissa tiedostettiin hyvin, että kääntäjä tuottaa käännöksen asiakirjan sisällöstä, mutta ei voi ottaa kantaa alkuperäisen asiakirjan laillisuuteen (ks. esimerkki 3 alaluvussa 5.2). Myös kääntäjän huomautuksiin suhtaudutaan haastattelujen perusteella lähdekritiikkiä käyttäen.

Kääntäjän huomautuksiin suhtautuminen vaihteli haastateltavien keskuudessa positiivisesta neutraaliin ja negatiiviseen. Toisaalta maistraatin haastateltavallani ei ollut kantaa huomautuksiin, sillä niitä on esiintynyt hänen käsittelemissään käännöksissä harvoin. Tarpeellisiksi osoittautuneita huomautuksia luonnehdittiin viranomaiskäyttäjien haastatteluissa seuraavasti:

(14) Ja sitten on näitä saattanut olla, että on joku epäselvä leima siinä paperissa, niin kääntäjä on saattanut sitten sen leiman perusteella, kun siinä on näkynyt joitakin sanoja, niin on sitten pystynyt selvittämään, että mistä viranomaisesta on kysymys. (Jakobsson 2015.)

- (15) No ei se ikinä tarpeettomalta ole tuntunut, että pikemminkin päinvastoin, että jos siellä on huomautuksia, niin se on jotenkin varmempi olo siitä, että jaa [nauraa] että näin, mutta en koe, että ne sillä lailla tarpeettomia olisi olleet, että ne on yleensä olleet hyvin selventäviä siinä kohtaa. (Peltoniemi 2015a.)

Vaikka asiantuntijalukijoiden keskuudessa esiintyy myös positiivista suhtautumista, ei kaikkia huomautuksia kuitenkaan koeta hyödyllisiksi. Harkinnanvaraisia kääntäjän huomautuksia ei välttämättä koeta tarpeellisiksi, koska kieli ja esimerkiksi koulutusjärjestelmä ovat usein asiantuntijalukijalle tuttuja:

- (16) Tämän tunnustamisen periaatehan on se, että meidän tehtävä on arvioida, että minkä tasoinen se tutkinto on. Ja meillä pitää olla asiantuntemus siihen, että me osataan se arvioida. (Montonen 2015.)

Negatiiviset kokemukset huomautuksista liittyivät viranomaishaastateltavillani lähinnä tutkintonimikkeiden rinnastamiseen. Kääntäjän huomautuksiin suhtauduttiin varauksella virhetulkintojen mahdollisuuden vuoksi:

- (17) Kääntäjät monesti, ehkä asiakkaan toivomuksesta tai omasta aloitteestaan, saattaa lisätä alaviitteitä, esimerkiksi sen tyyppisiä, että ”vastaa suomalaista filosofian maisterin tutkintoa”, niin sellaisista me ei [naurahtaa] oikein tykätä. Ne on tarpeettomia, ja joissain tapauksissa saattaa olla, että kääntäjä... että se on ihan virheellinen, jolloin se on sitten ehkä sille asiakkaalle väärääkin tietoa, tavallaan. (Montonen 2015.)
- (18) [– –] siis on ihan hyviäkin kääntäjän huomautuksia vaikka siitä, että mikä joku toimivaltainen viranomainen on, tai sitten jos on joku sellainen tutkintonimike, jolle ei ole vastinetta suomen kielessä, niin sinne on saatettu laittaa, että vastaa lähinnä jotain ammattia. Että tämän tyyppistä. Mutta siihenkin täytyy tietenkin varauksella suhtautua [naurahtaa], kun ei tiedä sitten, kuinka hyvin kääntäjä on perillä siitä asiasisällöstä, mutta että se on ihan hyvä työkalu sinänsä. (Jakobsson 2015.)

Tutkintojen rinnastamisen välttäminen käännöksessä onkin jo kirjattu uudistettuihin Laillisesti pätevien käännösten laatimisohjeisiin (SKTL 2015), joita myös Opetushallituksessa kommentoitiin laatimisvaiheessa (Montonen 2015). Virheellisten rinnastusten voisi olettaa vähenevän tulevaisuudessa, kun yhä useammat kääntäjät ottavat uudistetut ohjeet aktiiviseen käyttöön.

Haastatteluissa nousi esille myös se, että viranomaisprosesseissa käännökset ovat lähdeasiakirjaan nähden toissijaisessa asemassa, sillä viranomaisissa päätökset tehdään yleensä alkuperäisen asiakirjan perusteella, vaikka sen ymmärtämiseen käytettäisiin

apuna käännöstä. Käännös ei myöskään ole ainoa mahdollinen tietolähde. Julkisella puolella loppukäyttäjät saattaa poikkeustilanteissa ottaa yhteyttä esimerkiksi lähtötekstin antaneeseen oppilaitokseen, jos asiakkaan toimittaman asiakirjan sisältö jää käännöksestä huolimatta epäselväksi (ks. esimerkki 7 alaluvussa 5.3.1). Lisätietoja voidaan joutua hankkimaan muun muassa siksi, että tutkintotodistusten sisältö vaihtelee huomattavasti. Aina ei pystytä pelkän todistuksen perusteella määrittämään, vastaavatko ulkomailla suoritettut opinnot vaadittua tasoa sisällöltään ja laajuudeltaan. (Jakobsson 2015.)

Kaikkiaan haastattelujen perusteella voidaan päätellä, että käännösten viranomaiskäyttäjät ovat lähdekriittisiä lukijoita mutta luottavat kääntäjien auktorisointijärjestelmään. Kääntäjän huomautukset saatetaan kokea tilanteen ja lukijan mukaan tarpeellisiksi tai tarpeettomiksi. Erityisesti asiantuntijalukijalle suunnattujen käännösten kohdalla harkinnanvaraisten huomautusten tarvetta tulee tämän aineiston perusteella harkita tarkkaan. Toisaalta Suomessa harvinaisten kielten kohdalla kääntäjän huomautusten ja myös itse käännöksen rooli korostuu, sillä kielitaidon puute vaikeuttaa päätöksentekoa pelkän alkuperäisen asiakirjan perusteella. Toki on hyvä muistaa, että aineistoni on melko suppea, joten havaintojen yleistämiseen on suhtauduttava varauksella.

## 5.5 Yhteenveto

Tämän luvun tavoitteena on ollut lisätä ymmärrystä auktorisoidusta kääntämisestä toimintana. Tarkastelin sitä vastaamalla aineistoni pohjalta ja toimijaverkkoteorian käsitteitä hyödyntäen seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mihin laillisesti päteviä käännöksiä käytetään?
- 2) Millaisia toimijoita auktorisoidussa kääntämisessä esiintyy?
- 3) Millaisia yhteyksiä toimijoiden välille muodostuu?
- 4) Mitä toimijat odottavat käännöksiltä?

Tämän aineiston perusteella laillisesti päteviä käännöksiä käytetään viranomaisprosesseissa, joihin liittyy jokin kansainvälinen elementti. Toisaalta myös

aineiston asianajotoimistolla on tarvetta laillisesti päteville käännöksille, vaikkakaan ei yhtä suuressa mittakaavassa kuin Valvirassa, Opetushallituksessa, maistraatissa tai Kelassa. Tässä aineistossa tyypillisin käännettävä asiakirja on tutkintotodistus. Valtaosa aineiston prosesseissa tarvittavista käännöksistä tehdään sellaisista kielistä, joiden kääntämisestä ei perinteisesti ole Suomessa opetettu yliopistotasolla. Venäjä vaikuttaisi haastattelujen mukaan olevan poikkeus. Vertailukelpoista numeerista dataa lähtökielistä ja niiden jakaumasta ei kuitenkaan tähän tutkielmaan ole kerätty.

Ryhmittelin aineistosta tunnistamani auktorisoidun kääntämisen toimijat toimijatyyppeihin ja jäsennellyt ne viiteen rooliin: lähtötekstien laatijoihin, käännösten tilaajiin, kääntäjiin, käännösten loppukäyttäjiin ja taustavaikuttajiin. Lähtötekstien laatijan roolissa toimivat tässä aineistossa oppilaitokset, viranomaiset ja asianajajat. Käännösten tilaajia taas voivat olla sekä yksityishenkilöt että viranomaiset, vaikka tässä aineistossa tilaaja onkin tyypillisesti yksityishenkilö. Kääntäjinä voivat tämän aineiston perusteella toimia Suomessa auktorisoitujen ja ulkomailla sertifioitujen kääntäjien lisäksi lähtötekstin laatineet tahot, kuten tutkintotodistuksia myöntävät oppilaitokset. Käännösten loppukäyttäjät puolestaan ovat prosessin mukaan joko viranomaisia tai yksityishenkilöitä. Taustavaikuttajia eli epäsuorasti yksittäisiin käännöksiin vaikuttavia toimijoita ovat tämän aineiston perusteella Euroopan unioni, valtiot, käännöstoimistot, kääntäjäjärjestöt, asiakirjojen laillistajat ja hakukoneet. Todellisuudessa toimijoita löytynee enemmänkin. Toimijatyyppien joukosta erottuvat ulkomailla sertifioidut kääntäjät, joiden käännökset useimmiten hyväksytään aineiston viranomaisissa Suomessa auktorisoitujen kääntäjien rinnalla.

Toimijoiden välisissä yhteyksissä keskeistä on käännöksen tilaajan aktiivinen rooli. Tilannekohtaisten toimijaverkkojen muodostuminen lähtee tulkintani mukaan liikkeelle tilaajan käännöstarpeesta. Lisäksi aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kääntäjä ja käännöksen käyttäjä eivät yleensä ole suorassa kontaktissa toistensa kanssa. Auktorisoidun kääntämisen toimijat hyödyntävät translaatioprosessissa monenlaisia inskriptioita, kuten säädöksiä, verkkosivustoja, asiakirjoja ja niiden laillisesti päteviä käännöksiä.

Käännöksille asetettuja odotuksia tarkasteltiin tässä luvussa kahdesta näkökulmasta: käsittelin aineiston prosesseissa sovellettavien säädösten vaatimuksia sekä haastatteluissa esiin tulleita käännösten käyttäjien ja tilaajien odotuksia. Säädöksissä mainittavat vaatimukset koskevat kääntäjän statusta ja hyväksyttävien käännösten kieltä. Haastateltavani taas odottavat laillisesti päteviltä käännöksiltä luotettavuutta ja virheettömyyttä ja osoittavat myös luottavansa auktorisointijärjestelmään. Toisaalta nämä käännösten käyttäjät ja tilaajat ovat lähdekriittisiä lukijoita, joille asiakirjatyypit ja niiden sisällöt ovat tuttuja. Lisäksi haastatteluissa tuli esiin käännösten toissijainen merkitys lähdeasiakirjaan nähden: päätökset tehdään alkuperäisen asiakirjan perusteella, ja käännös on vain apuväline sen ymmärtämiseen. Toisaalta Suomessa harvoin osattavien kielten kohdalla käännöksen ja kääntäjän huomautusten rooli korostuu, sillä päätöksenteko pelkän alkuperäisen asiakirjan perusteella on vaikeampaa ilman lähtökielen osaamista.

## 6 Päätelmät ja arviointi

Tämän tutkielman tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä auktorisoidusta kääntämisestä toimintana tarkastelemalla sitä toimijaverkkoteorian näkökulmasta. Toimijoiden suhteita koskevat havaintoni osoittavat, että käännöksen tilaajalla on erityisen keskeinen rooli toimijaverkon aloitteellisena osapuolena. Ainakin tämän aineiston perusteella auktorisoidun kääntämisen toimijaverkkojen toimijat sijoittunevat tyypillisesti julkiselle sektorille. Aineisto on kuitenkin suppea ja jo lähtökohtaisesti julkisen puolen toimijoihin painottunut, joten tuloksiin on suhtauduttava varauksella.

Haastateltavieni vaihtelevat kokemukset kääntäjän huomautuksista osoittavat, että asiantuntijalukijoiden tiedontarpeet eroavat asiakirjojen ja lähtökulttuurin tuttuuden mukaan. Jos käännöksen käyttötarkoitus on selkeä ja tiedossa, viranomaiselle käännettäessä olisi hyvä kunnioittaa vastaanottajan osaamista harkitsemalla huomautusten sisältöä ja tarpeellisuutta tarkasti. Toisaalta harkinnanvaraisten huomautusten tekoa ei tarvitse vältellä turhaan etenäkään silloin, kun asiakirja käännetään suomeksi täällä harvoin osattavista lähtökielistä. Lähdeviitteiden liittäminen huomautuksiin on hyvä tapa huomioida lukija ja osoittaa tiedon luotettavuus, ja menettelyä ehdotetaan myös Laillisesti pätevien käännösten laatimisohjeissa (SKTL 2015).

Tutkielman yllättävin havainto oli, kuinka yleistä ulkomailla sertifioitujen kääntäjien laatimien käännösten hyväksyminen aineiston perusteella on. Kaikkien kielten ja käännössuuntien auktorisoiduille kääntäjille ei ole merkittävästi kysyntää ainakaan tämän aineiston prosesseissa, sillä viranomaiset hyväksyvät englannin- ja ruotsinkieliset asiakirjat sellaisenaan päätöksenteon tueksi. Erityisesti englanninkielisten käännösten ja asiakirjojen hyväksyminen helpottanee käännösten tilaajien asemaa huomattavasti. Olisi kiinnostavaa selvittää, miten usein Suomessa auktorisoidun kääntäjän sijaan käännökset toimittaa muualla sertifioitu kääntäjä. Hyödyllistä olisi myös pohtia, miten ulkomailla sertifioitujen kääntäjien pätevyyttä pystytään arvioimaan riittävän luotettavasti.



Auktorisoidun kääntäjän käännöksillä vaikuttaa olevan viranomaisprosesseissa usein toissijainen asema, sillä ne ovat vain yksi tietolähde alkuperäisen asiakirjan ja muiden lähteiden rinnalla. Toisaalta Suomessa harvoin osattavien kielten kääntäjien merkitys korostuu, sillä kielitaidon puuttuessa käännöksen rooli päätöksenteon apuvälineenä on suurempi. Auktorisoidun kääntämisen merkityksestä saatavaan kuvaan vaikuttaa toki myös aineiston valinta. Olisikin kiinnostavaa selvittää, näyttäytyisikö auktorisoidun kääntämisen merkitys suurempana esimerkiksi tuomioistuimia varten laadittuja käännöksiä tarkastelemalla, sillä siellä käännettävissä tekstityypeissä ja asiakirjojen sisällössä on oletettavasti enemmän variaatiota.

Auktorisoidun kääntämisen toimijaverkoista saatavaan kuvaan vaikuttavat tietenkin tutkielmaan valikoituneet osallistujat. Julkiselle sektorille painottunut aineistoni sisältää muutamia esimerkkejä yksityisen puolen toimijoista ja käännöstarpeista, mutta ei juuri tarjoa tietoa yksityishenkilöiden käyttöön suunnatuista laillisesti pätevistä käännöksistä. Yksityisellä puolella auktorisoidulla kääntäjällä käännettävien tekstilajien tarkasteleminen voisi kuitenkin olla hedelmällinen ja käytännön käännöstoimintaa hyödyttävä tutkimuskohde tulevaisuudessa. Valitsemani aineisto ei ole ihanteellinen: haastateltavani ovat epäyhtenäinen joukko, joten tulosten yleistäminen on hankalaa. Tutkielma ei myöskään tuottanut kovin syvällistä tai yksityiskohtaista tietoa haastattelujen lyhyiden ja haastateltavien pienen määrän vuoksi. Tulevaisuudessa kannattaisi todennäköisesti keskittyä esimerkiksi vain käännösten loppukäyttäjien tai vain käännösten tilaajien tutkimiseen. Lisäksi Eviran ja asianajotoimiston laillisesti pätevien käännösten tarpeet ovat kokonaisuudessaan hyvin pienet, joten jatkossa olisi hyvä keskittyä tutkimaan suuremman volyymin toimijoita. Tässä mielessä yksi kiinnostava käännösten loppukäyttäjä voisi olla esimerkiksi Maahanmuuttovirasto, jossa lienee tarvetta laillisesti päteville käännöksille erityisesti Suomessa harvoin osattavien kielten kohdalla.

Toimijaverkkoteorian tutkielmalle tuoma lisäarvo liittyy lähinnä toimijoiden käyttämien inskriptioiden merkityksen huomioimiseen, sillä pelkästään inhimillisiin toimijoihin keskittyminen ei välttämättä olisi tuonut näitä vaikutuksen välineitä samalla tavalla esille. Toisaalta toimijaverkkoteorian soveltaminen on hankalaa, sillä tarkasteltavan

verkon rajausta on tässä tutkielmassa melko keinotekoinen. Teoria pääsisi paremmin oikeuksiinsa tiukasti aikaan ja paikkaan rajatuissa tapaustutkimuksissa, ja niissä sitä onkin käännöstieteessä aiemmin hyödynnetty.

Käännöstieteen opiskelijana on helppo unohtua käsittelemään tekstitason ongelmia tai vain omia työkieliä koskevia kysymyksiä, vaikka tosiasiassa usein olisi tärkeämpää tarkastella käännösten ja kääntämisen merkitystä laajemmassa kontekstissa. Näin on myös auktorisoidun kääntämisen tapauksessa. Yksittäisen käännöksen tai edes kieliparin merkitys ei välttämättä ole suuri, mutta kokonaisuutena auktorisoidulla kääntämisellä on tärkeä osa yksilön oikeusturvan toteutumisen varmistamisessa viranomaisprosesseissa ja muualla yhteiskunnassa.

## Lähteet

### Tutkimusaineisto

Ammattipätevyysdirektiivi 2005/36/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/36/EY, annettu 7 päivänä syyskuuta 2005, ammattipätevyyden tunnustamisesta. EUVL L 255 30.9.2005, s. 22–142.

Asetus julkisista asiakirjoista 2016/1191/EU. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus kansalaisten vapaan liikkuvuuden edistämisestä yksinkertaistamalla tiettyjen yleisten asiakirjojen esittämistä Euroopan unionissa koskevia vaatimuksia sekä asetuksen (EU) N:o 1024/2012 muuttamisesta. EUVL L 200, 26.7.2016, s. 1–136.

Asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 564/1994

Avoliittoasetus 820/1987

Elatusapuasetus. Neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009 toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa. EUVL L 7, 18.12.2008, s. 1–78.

Elatustukilaki 580/2008

Elovaara, Antti 2015. Kela. Haastattelu 25.11.2015.

Evira 2016. Eläinlääkäriksi laillistaminen > Muussa EU- tai ETA-valtiossa suoritettu tutkinto/Kolmannessa maassa suoritettu tutkinto. Saatavilla: <https://www.evira.fi/tietoa-evirasta/esittely/toiminta/elainlaakarintoimi/oikeus-toimia-elainlaakarina/elainlaakariksi-laillistaminen/>. [Luettu 3.7.2016.]

Haagin yleissopimus 2007. Yleissopimus lasten ja muiden perheenjäsenten elatusavun kansainvälisestä perinnästä. EUVL L 192, 22.7.2011, s. 51–70.

Jakobsson, Maria 2015. Valvira. Haastattelu 3.11.2015.

Kela 2016. Elatusapuvelan perintä. 13.5.2016. Saatavilla: [http://www.kela.fi/kelan-etuusohjeet\\_ohjeet-etuuksittain](http://www.kela.fi/kelan-etuusohjeet_ohjeet-etuuksittain) > Elatusapuvelan perintä. [Luettu 24.9.2016.]

Laakso, Riitta 2015. Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen, Rauhala & Laakso Oy. Haastattelu 14.12.2015.

Laki ammattipätevyyden tunnustamisesta 1093/2007 (kumottu)

Laki ammattipätevyyden tunnustamisesta 1384/2015

Laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007

Laki eläinlääkäriammatin harjoittamisesta 29/2000

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994

Laki ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 1385/2015

Laki ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 531/1986 (kumottu)

Laki valantehneistä kielenkääntäjistä 191/1967 (kumottu)

Laki virallisista kääntäjistä 1148/1988 (kumottu)

Lindroos, Virpi 2015. Helsingin maistraatti. Haastattelu 17.12.2015.

Maistraatit 2016a. Basic information. Saatavilla:

[http://www.maistraatti.fi/en/Services/place\\_of\\_domicile\\_and\\_population\\_data/Basic-information/](http://www.maistraatti.fi/en/Services/place_of_domicile_and_population_data/Basic-information/). [Luettu 3.7.2016.]

Maistraatit 2016b. Apostille-todistus. Saatavilla:

[http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/julkinen\\_notaari/Apostille-todistus/](http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/julkinen_notaari/Apostille-todistus/). [Luettu 16.10.2016.]

Maistraatit 2017. Ohjeita ulkosuomalaisille – Perustiedot. Saatavilla:

[http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/ohjeita\\_ulkosuomalaisille/Ohjeita-ulkosuomalaisille/](http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/ohjeita_ulkosuomalaisille/Ohjeita-ulkosuomalaisille/). [Luettu 18.2.2017.]

Montonen, Maisa 2015. Opetushallitus. Haastattelu 16.11.2015.

OPH Opetushallitus 2012. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet. Saatavilla:

[http://www.oph.fi/download/142051\\_auktorisoidun\\_kaantajan\\_tutkinnon\\_perusteet\\_2012.pdf](http://www.oph.fi/download/142051_auktorisoidun_kaantajan_tutkinnon_perusteet_2012.pdf). [Luettu 8.2.2017.]

OPH Opetushallitus 2015a. Auktorisoitujen kääntäjien rekisteri. Saatavilla:

<http://www03.oph.fi/kaantajat/>. [20.10.2017.]

OPH Opetushallitus 2015b. Auktorisoitujen kääntäjien tietokannan kielisuunnat.

Saatavilla:

[http://www.oph.fi/download/168363\\_Auktorisoitujen\\_kaantajien\\_tietokannan\\_kielisuunnat\\_25.6.2015.pdf](http://www.oph.fi/download/168363_Auktorisoitujen_kaantajien_tietokannan_kielisuunnat_25.6.2015.pdf). [Luettu 8.2.2017.]

OPH Opetushallitus 2015c. Yleistä auktorisoidusta kääntämisestä. Saatavilla:

[http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/auktorisoidut\\_kaantajat/usein\\_ky\\_syttya/yleista](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/auktorisoidut_kaantajat/usein_ky_syttya/yleista). [Luettu 23.7.2015.]

OPH Opetushallitus 2015d. Auktorisoitujen kääntäjien asiakkaat. Saatavilla:

[http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/auktorisoidut\\_kaantajat/usein\\_ky\\_syttya/auktorisoitujen\\_kaantajien\\_asiakkaat](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/auktorisoidut_kaantajat/usein_ky_syttya/auktorisoitujen_kaantajien_asiakkaat). [Luettu 26.10.2015.]

OPH Opetushallitus 2017a. Pätevyys ammattiin ulkomailla suoritettun tutkinnon perusteella. Saatavilla:

[http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/tutkintojen\\_tunnustaminen/patevyys\\_ammattiin](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/tutkintojen_tunnustaminen/patevyys_ammattiin). [Luettu 4.2.2017.]

OPH Opetushallitus 2017b. Hakemus ulkomaisen korkeakoulututkinnon ja/tai korkeakoulun opintosuorituksen rinnastamiseksi/Hakemus ammattipätevyyden tunnustamiseksi. Saatavilla:

[http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/tutkintojen\\_tunnustaminen/paato\\_ksen\\_hakeminen](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/tutkintojen_tunnustaminen/paato_ksen_hakeminen) > Hakulomake ja -ohjeet. [Luettu 20.10.2017.]

Peltoniemi, Heini 2015a. Evira. Haastattelu 3.11.2015.

Peltoniemi, Heini 2015b. VS: KYSYMYKSIÄ VL: Haastateltavia käännöstieteen pro gradu -työhön? [Henkilökohtainen sähköpostiviesti.] Vastaanottaja: Kaisa Järvinen. Lähetetty 4.11.2015. [Luettu 4.11.2015.]

SKTL Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2015. *Laillisesti pätevien käännösten laatimisohteet*. Saatavilla: [http://www.sktl.fi/kaantaminen\\_ja\\_tulkkaus/tyokalupakki-ammattilaiselle-ja/](http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tyokalupakki-ammattilaiselle-ja/). [Luettu 18.2.2017.]

SopS 8/1963. Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen sopimus elatusavun perimisestä pakkotoimin.

SopS 74/2007. Sopimus Suomen hallituksen ja Amerikan Yhdysvaltain hallituksen välillä elatusvelvollisuuden täytäntöönpanosta.

Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä 1232/2007

Yleissopimus ulkomaisten yleisten asiakirjojen laillistamisvaatimuksen poistamisesta 46/1985

## Muut lähteet

Abdallah, Kristiina 2010. Translators' agency in production networks. Teoksessa Tuija Kinnunen & Kaisa Koskinen, *Translator's agency*. Tampere: Tampere University Press. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8082-9>. [Luettu 10.1.2016.]

Abdallah, Kristiina 2011. Quality problems in AVT production networks: Reconstructing an actor-network in the subtitling industry. Teoksessa Adriana Serban, Anna Matamala & Jean-Marc Lavaur (toim.), *Audiovisual translations in close-up: Practical and theoretical approaches*. Bern: Peter Lang. 173–186.

Abdallah, Kristiina 2012. *Translators in production networks. Reflections on Agency, Quality and Ethics*. Itä-Suomen yliopisto, väitöskirja. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0609-0>. [Luettu 14.2.2016.]

Abdallah, Kristiina & Kaisa Koskinen 2007. Managing trust: Translating and the network economy. *Meta* 52:4. 673–687.

Alastalo, Marja & Maria Åkerman 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 372–392.

Amsterdamska, Olga 1990. Surely you are joking, monsieur Latour! *Science, Technology & Human Values* 15:4. 495–504.

- Biel, Łucja 2011. Professional realism in the legal translation classroom: Translation competence and translator competence. *Meta* 56:1. 162–178.
- Budin, Gerhard, Zita Krajcso & Arle Lommel 2013. The TransCert project: Ensuring that transnational translator certification meets stakeholder needs. *Translation & Interpreting* 5:1. 143–155.
- Buzelin, Hélène 2005. Unexpected allies. How Latour's network theory could complement Bourdieusian analyses in translation studies. *The Translator* 11:2. 193–218.
- Buzelin, Hélène 2006. Independent publisher in the networks of translation. *TTR* 19:1. 135–173.
- Callon, Michel 1986. Some elements of a sociology of translation. Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. Teoksessa John Law (toim.) 1986a. 196–233.
- Callon, Michel & Bruno Latour 1981. Unscrewing the big Leviathan: how actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so. Teoksessa K. Knorr-Cetina & Aaron V. Cicourel (toim.), *Advances in social theory and methodology: toward an integration of micro- and macro-sociologies*. London: Routledge & Kegan Paul. 277–303.
- Callon, Michel, John Law & Arie Rip (toim.) 1986. *Mapping the dynamics of science and technology. Sociology of science in the real world*. Basingstoke: Macmillan.
- Chan, Andy L.J. 2010. Perceived benefits of translator certification to stakeholders in the translation profession: a survey of vendor managers. *Across Languages and Cultures* 11:1. 93–113.
- Collins, H. M. & Steven Yearley 1992. Epistemological chicken. Teoksessa Andrew Pickering (toim.), *Science as practice and culture*. Chicago: University of Chicago Press. 301–326.
- Czarniawska, Barbara & Tor Hernes (toim.) 2005. *Actor-network theory and organizing*. Malmö: Liber.
- Dam, Helle V. & Karen Korning Zethsen 2008. Translator status. *The Translator* 14:1. 71–96.
- Englund Dimitrova, Birgitta 2015. *Auktoriserad translator – kompetens och prov. Kartläggning och kunskapsunderlag*. Stockholm: Kammarkollegiet. Saatavilla: <http://www.kammarkollegiet.se/sites/default/files/Auktoriserad%20translator%20%E2%80%93%20kompetens%20och%20prov,%20kartl%C3%A4ggnings%20och%20kunskapsunderlag.pdf>. [Luettu 7.12.2015.]
- Fenwick, Tara & Richard Edwards 2010. *Actor-network theory in education*. London: Routledge.
- Folaron, Deborah & Hélène Buzelin 2007. Introduction. Connecting translation and network studies. *Meta* 52:4. 605–642.

- Gouadec, Daniel 2007. *Translation as a profession*. Philadelphia: John Benjamins.
- Hekkanen, Raila 2010. *Englanniksiko maailmanmaineeseen? Suomalaisen proosakaunokirjallisuuden kääntäminen englanniksi Isossa-Britanniassa vuosina 1945–2003*. Helsingin yliopisto, väitöskirja. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6436-4>. [Luettu 29.9.2015.]
- Hietanen, Kaarina 2005. *Virallinen kääntäjä paljon vartijana. Ammattitoiminnan ja auktorisointimenettelyn yhteensovittamisen haaste*. Tampereen yliopisto, väitöskirja. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6436-2>. [Luettu 18.1.2016.]
- Hlavac, Jim 2013. A cross-national overview of translator and interpreter certification procedures. *Translation & Interpreting* 5:1. 32–65.
- Holz-Mänttari, Justa 1984. *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Jones, Francis 2009. Embassy networks. Translating post-war Bosnian poetry into English. Teoksessa John Milton & Paul Bandia (toim.), *Agents of translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 301–325.
- Jones, Francis 2011. *Poetry translating as expert action: Processes, priorities and networks*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Jäntti, Silja 2016. *Auktorisoidun kääntämisen ohjeistuksen käytettävyys. Tarkastelussa Laillisesti pätevien käännösten laatimisohteet ja niiden toteutuminen käännöksissä*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201611072512>. [Luettu 12.12.2016.]
- Kivilehto, Marja 2016. Käännösfunktion huomiotta jättäminen, joka johtaa epätasomaiseen lopputulokseen: Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävien arvioinnista. Teoksessa Pia Hirvonen, Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.), *Teksti ja tekstuaalisuus*. VAKKI Publications 7. Vaasa: VAKKI. Saatavilla: [http://www.vakki.net/publications/2016/VAKKI2016\\_Kivilehto.pdf](http://www.vakki.net/publications/2016/VAKKI2016_Kivilehto.pdf). [Luettu 14.10.2017.]
- Kivilehto, Marja 2017. Miten auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävät vastaavat tutkinnon tavoitteita erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta? Teoksessa Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Liisa Laukkanen & Minna Ruokonen (toim.), *MikaEL Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu vol. 10*. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. 136–149. Saatavilla: <https://sktl-fi-bin.directo.fi/@Bin/aa3f7a6bd613d4edf1be767937d2c442/1506499767/application/pdf/1272052/Mikael%20vol.10.pdf>. [Luettu 14.10.2017.]
- Kivistö, Jussi 2007. Agency theory as a framework for the government-university relationship. Tampereen yliopisto, väitöskirja. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-6969-5>. [Luettu: 10.1.2016.]

- Kung, Szu-Wen Cindy 2009. Translation agents and networks, with reference to the translation of contemporary Taiwanese novels. Teoksessa Anthony Pym & Alexander Perekrestenko (toim.), *Translation research projects 2*. 123–138. Saatavilla: [http://isg.urv.es/publicity/isg/publications/trp\\_2\\_2009/TRP\\_2\\_may\\_3.pdf](http://isg.urv.es/publicity/isg/publications/trp_2_2009/TRP_2_may_3.pdf). [Luettu 29.9.2015.]
- Kung Szu-Wen Cindy 2010. Network & cooperation in translating Taiwanese literature into English. Teoksessa Antoinette Fawcett, Karla L. Guadarrama García & Rebecca Hyde Parker (toim.), *Translation theory and practice in dialogue*. London: Continuum. 164–180.
- Latour, Bruno 1986. The powers of association. Teoksessa John Law (toim.) 1986a. 264–280.
- Latour, Bruno 1987. *Science in action. How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, Bruno 1988. *The Pasteurization of France*. Ranskankielisestä alkuteoksesta *Les microbes: guerres et paix suivi de irréductions* kääntäneet Alan Sheridan & John Law. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, Bruno 1999. On recalling ANT. Teoksessa John Law & John Hassard (toim.), *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell. 15–25.
- Latour, Bruno 2005. *Reassembling the social: An introduction to actor-network theory*. New York: Oxford University Press.
- Latour, Bruno 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Engl. alkuteos *We have never been modern* (1991), kääntänyt Catherine Porter. Suomentanut Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino.
- Laukkanen, Liisa & Gun-Viol Vik 2015. Kääntäjien auktorisoinnin laadunvarmistus Opetushallituksen ja yliopistojen yhteistoimintana. Teoksessa Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.), *Rajojen dynamiikkaa*. VAKKI Publications N:o 4. Vaasa: VAKKI. Saatavilla: [http://www.vakki.net/publications/2015/VAKKI2015\\_Laukkanen&Vik.pdf](http://www.vakki.net/publications/2015/VAKKI2015_Laukkanen&Vik.pdf). [Luettu 14.10.2017.]
- Law, John (toim.) 1986a. *Power, action and belief. A new sociology of knowledge?* London: Routledge & Kegan Paul.
- Law, John 1986b. Editor's introduction: Power/knowledge and the dissolution of the sociology of knowledge. Teoksessa John Law (toim.) 1986a. 1–19.
- Law, John 1986c. On the methods of long-distance control: Vessels, navigation and the Portuguese route to India. Teoksessa John Law (toim.) 1986a. 234–263.
- Law, John 1994. *Organizing modernity*. Oxford: Blackwell. Teoksessa Tryggestad 2005. 39.
- Law, John 2003. Notes on the theory of the actor-network: ordering, strategy and heterogeneity. Lancaster University, Centre for Science Studies.



Saatavilla: <http://www.lancaster.ac.uk/fass/resources/sociology-online-papers/papers/law-notes-on-ant.pdf>. [Luettu 10.1.2016.]

- Mayoral, Roberto 2000. (Official) sworn translation and its functions. *Babel Revue Internationale de la Traduction/International Journal of Translation* 46:4. 300–331.
- Mayoral Asensio, Roberto 2003. *Translating official documents*. Northampton (Ma.): St. Jerome.
- Miettinen, Reijo 1998. Materiaalinen ja sosiaalinen: toimijaverkkoteoria ja toiminnan teoria innovaatioiden tutkimuksessa. *Sosiologia* 35:1. 28–42.
- Mäntyranta, Heli & Tuija Kinnunen 2015. Auktorisoitu kääntäminen. Teoksessa Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.), *Käännetyt maailmat. Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus. 219–233.
- Palmroth, Aino 2004. *Käännösten kautta kollektiiviin. Tuuliosuuskunnat toimijaverkkoina*. Jyväskylän yliopisto, väitöskirja. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1825-4>. [Luettu 7.12.2015.]
- Porsander, Lena 2005. ”My name is Lifebuoy”. An actor-network emerging from an action-net. Teoksessa Czarniawska & Hernes (toim.). 14–30.
- Pym, Anthony, François Grin, Claudio Sfreddo & Andy L.J. Chan 2012. The status of the translation profession in the European Union (DGT/2011/TST). Euroopan komission käännöstoimen pääosasto. Saatavilla: [http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/studies/translation\\_profession\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/studies/translation_profession_en.pdf). [Luettu 12.2.2016.]
- SFS-EN ISO 17100:2015 Translation Services. Requirements for translation services. Helsinki: Suomen Standardoimisliitto SFS ry.
- Saarela, Ildi 2013. *Oikeustulkkaus ja sitä koskeva lainsäädäntö Suomessa ja Saksassa*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-23683>. [Luettu 14.11.2015.]
- Salmi, Leena & Ari Penttilä 2013. The System of Authorizing Translators in Finland. Teoksessa D. Tsagari & R. van Deemter (toim.), *Assessment Issues in Language Translation and Interpreting*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 115–130.
- Salmi, Leena & Tuija Kinnunen 2015. Training translators for accreditation in Finland. *The Interpreter and Translator Trainer* 9:2. 229–242.
- Solová, Regina 2015. The Polish sworn translator: current training profile and perspectives. *The Interpreter and Translator Trainer* 9:2. 243–259.
- Taibi, Mustapha & Uldis Ozolins 2016. *Community translation*. London/New York: Bloomsbury Academic.
- Tryggestad, Kjell 2005. Technological strategy as macro-actor: How humanness might be made of steel. Teoksessa Czarniawska & Hernes (toim.). 31–49.

- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vigier, Francisco, Perla Klein & Nancy Festinger 2013. Certified translators in Europe and the Americas: Accreditation practices and challenges. Teoksessa Anabel Borja Albi & Fernando Prieto Ramos (toim.). 27–51.
- Virtanen, Toni 2016. *Ammattiylpeyttä vai kerskailua? Kääntäjän huomautukset auktorisoidussa kääntämisessä*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201603241367>. [Luettu 26.3.2016.]
- Åkerman, Maria 2006. *Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus. Rajaamisen ja yhdistämisen politiikkaa*. Tampereen yliopisto, väitöskirja. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6576-8>. [Luettu 14.11.2015.]

## **Liite: haastattelurunko**

1. Millaisissa tilanteissa teidän organisaatiossa tarvitaan laillisesti päteviä käännöksiä?

- Mistä asiakirjoista käännöksiä tarvitaan?
- Mistä kielistä mihin kieliin käännöksiä tarvitaan?
- Missä maissa alkuperäiset asiakirjat on annettu?

2. Teettääkö teidän organisaatio laillisesti päteviä käännöksiä? Jos teettää,

- mistä asiakirjoista
- mistä kielestä mihin kieleen
- mistä käännökset tilataan
- kuka käännökset tilaa?

3. Millaiset ohjeet teidän organisaatiossa on siitä, milloin tarvitaan laillisesti pätevä käännös ja milloin ns. tavallinen käännös riittää?

4. Arvioisitko, kuinka monta laillisesti pätevää käännöstä teidän organisaatiossa suunnilleen tarvitaan vuoden aikana

- englannista suomeen
- ruotsista suomeen
- muista kielistä (mistä?) suomeen
- muissa kielipareissa ja käännössuunnissa (missä?).

5. Ketkä teidän organisaatiossa tarvitsevat ja käyttävät laillisesti päteviä käännöksiä?

- Ketkä lukevat käännöksiä?
- Millaisissa tilanteissa käännöksiä luetaan?
- Millaista tietoa käännöksistä etsitään ja mihin tarkoitukseen?

6. *Kääntäjän huomautus* on alaviite, jossa kääntäjä ilmoittaa lähtötekstin tulkinnanvaraisuuksista tai selventää lukijalle esimerkiksi kohdekulttuurissa vierasta

lähdekulttuurin käsitettä, viranomaista tai termiä. Millaisissa tilanteissa kääntäjän huomautukset on teillä koettu

- tarpeelliseksi
- tarpeettomiksi?

7. Onko teidän organisaatio antanut positiivista tai negatiivista palautetta käännöksistä?

Jos on,

- kenelle tai mille taholle palautetta on annettu
- miten ja millaisessa tilanteessa palautetta on annettu?

8. Pyytävätkö organisaation ulkopuoliset neuvoja laillisesti pätevien käännösten tilaamiseen?

- Jos pyytävät, millaisissa tilanteissa?

## **Sammanfattning av avhandlingen**

### **Inledning och syfte**

Enligt Finlands lagstiftning är auktoriserad translator en person som har rätt att producera laggilla översättningar av dokument i det språkparet och i den språkriktningen som auktorisationen gäller (lag om auktoriserade translatorer 1231/2007). Deras översättningar används oftast av olika myndigheter i Finland och utomlands. Auktoriserad översättning är ett intressant forskningsområde eftersom den lagliga statusen som auktoriserade translatorer har skiljer sig från andra översättare. En översättning som har utförts av en auktoriserad translator betraktas i regel som laggill (lag om auktoriserade translatorer 1231/2007), och translators verksamhet jämföras då med en myndighets verksamhet (OPH 2012, 11, 16). Därför kan man påstå att det inom auktoriserad översättning är ytterst viktigt att översättningen är korrekt och passar för ändamålet. För att kunna uppfylla dessa krav behöver auktoriserade translatorer – precis som alla andra översättare – kunskap om både målgruppen och de processer där översättningarna används. Den avsedda läsaren och översättningens syfte påverkar vilka slags översättningslösningar auktoriserade translatorer väljer och om de behöver använda översättarens anmärkningar i texten (Taibi & Ozolins 2016, 91–92). Forskning om när och hur auktoriserade översättningar används kan hjälpa auktoriserade translatorer att skapa välgrundade översättningslösningar. Av samma skäl är det viktigt att vara medveten om olika aktörer som medverkar i auktoriserad översättning och de förväntningar som dessa ställer på översättningarna.

Syftet med denna pro gradu-avhandling är att bättre förstå auktoriserad översättning genom att studera verksamheten ur ett aktör-nätverksteoretiskt perspektiv. I avhandlingen undersöker jag aktör-nätverken inom auktoriserad översättning och svarar på följande forskningsfrågor utgående från mitt material:

- 1) För vilka syften används auktoriserade översättningar?
- 2) Vilka slags aktörer förekommer inom auktoriserad översättning?
- 3) Vilka slags relationer har dessa aktörer med varandra?

#### 4) Vilka förväntningar ställer aktörerna på auktoriserade översättningar?

Materialet för avhandlingen består av sex tematiska intervjuer med personer som på olika sätt har att göra med auktoriserade översättningar i sitt arbete samt ett urval av skriftligt material (författningar, webbsidor och ett e-postmeddelande från en intervjudeltagare) som berör deltagarnas organisationer och auktoriserad översättning. En lista över materialet finns tillgänglig på finska i källförteckningen. Som analysmetod använder jag teoristyrd innehållsanalys. Analysen grundar sig på några centrala begrepp inom aktör-nätverksteorin. Dessa begrepp definieras senare i sammanfattningen.

Auktoriserad översättning har inom översättningsvetenskap behandlats mest omfattande i Kaarina Hietanens doktorsavhandling (2005). I avhandlingen granskar Hietanen auktoriserade translatorers arbete och forskar i vilka slags ändringar det dåvarande auktoriseringssystemet i Finland behövde. Sedan det nuvarande auktoriseringssystemet togs i bruk har finländska forskare publicerat några rapporter om det nya systemet. Bedömningen av examen för auktoriserade translatorer granskas av Leena Salmi och Ari Penttilä (2013) samt Marja Kivilehto (2016). Leena Salmi och Tuija Kinnunen (2015) granskar det finländska auktorisationssystemet ur lärares perspektiv. Hur auktorisationens kvalitet säkerställs kartläggs av Liisa Laukkanen och Gun-Viol Vik (2015), och till vilken grad översättningsuppgifterna i examen för auktoriserade translatorer motsvarar examens mål undersöks av Kivilehto (2017). I Sverige har Birgitta Englund Dimitrova (2015) gjort en kartläggning på uppdrag av Kammarkollegiet av olika intressegruppers åsikter om auktorisationsprovets innehåll och om de kompetenser som auktoriserade translatorer behöver. Därtill har en rad forskare publicerat rapporter och kartläggningar av hur translatorer auktoriseras i olika länder. Auktoriserade translatorers utbildningsbakgrund i Polen har kartlagts av Regina Solová (2015), och olika länders auktorisationssystem har jämförts av Jim Hlavac (2013) samt Francisco Vigier, Perla Klein och Nancy Festinger (2013). I olika länder används olika sätt att ge uttryck för översättarnas kompetensnivå, vilket har undersökts av Anthony Pym, François Grin, Claudio Sfreddo och Andy L.J. Chan (2012). Auktorisation som tecken på kompetens har också granskats av Gerhard Budin, Zita Krajcsó och Arle Lommel (2013). Därtill har Andy L.J. Chan (2010) gjort en empirisk

studie om hur översättningsbyråer förhåller sig till olika certifikat vars syfte är att ge uttryck för översättarens kompetensnivå. Auktoriserad översättning har också behandlats i några pro gradu-avhandlingar. Toni Virtanen (2016) undersöker i sin avhandling hur auktoriserade translatorer använder översättarens anmärkningar, Silja Jäntti (2016) granskar användbarheten hos de anvisningar som Finlands översättar- och tolkförbund har utarbetat (SKTL 2015), och Ildi Saarela (2013) betraktar lagstiftningen som gäller auktorisation av översättare i Tyskland.

Även om auktoriserad översättning är ett mindre specialområde inom översättningsvetenskap finns det fortfarande behov av forskning inom området. Speciellt information om hur, när och var översättningarna används skulle gynna translatorers arbete, och detta tema bidrar min avhandling till.

## **Teoretisk referensram**

Den teoretiska referensramen som jag bygger min uppsats och mina forskningsfrågor på är aktör-nätverksteori (ANT). Med hjälp av ANT kan man undersöka hur olika samhälleliga fenomen kommer till (Law 2003). Teorin konstruerades inom sociologi, och den baserar sig främst på texter av Bruno Latour (1988), John Law (1986c) och Michel Callon (1986). ANT har sedan tidigare använts inom översättningsvetenskap av Buzelin (2006), Jones (2009; 2011), Kung (2009; 2010), Hekkanen (2010) och Abdallah (2012). I denna avhandling analyserar jag mitt material med en teoristyrd innehållsanalys. Analysen grundar sig på centrala begrepp inom aktör-nätverksteorin: aktör-nätverk, aktör, translation, obligatorisk passagepunkt och inskription.

Inom ANT anses att alla samhälleliga fenomen, såsom makt eller organisationer, produceras av olika aktör-nätverk. Dessa nätverk består av både mänskliga och icke-mänskliga aktörer som skapar förbindelser mellan varandra. (Law 2003.) ANT utgår från att människor inte bör avskiljas från föremål eller andra entiteter, utan aktör-nätverken kan bestå av både människor och icke-mänskliga entiteter (Latour 2005, 10 och 63). Aktörer definieras i denna avhandling som människor, begrepp och föremål som påverkar andra aktörer och försöker påverka hur andra aktörer agerar (jfr Law

1986b, 16). Om ett nätverk som består av olika aktörer lyckas hålla ihop, börjar det agera som en självständig aktör. Detta betyder att nätverket blir en ny aktör som i sin tur kan ansluta sig till ett nytt nätverk (Law 2003). Ett förtydligande exempel på ett aktör-nätverk skulle kunna vara en stor översättningsbyrå. Den agerar som en självständig helhet och uppfattas av omgivningen som en enhetlig aktör, men i själva verket består byrån av många olika aktörer: projektkoordinatorer, företagets egna översättare och internationella underleverantörer (jfr begreppet *production network* i Abdallah 2010). Till nätverket hör också en rad icke-mänskliga aktörer såsom löner, datorer, CAT-verktyg och kontrakt med underleverantörer (jfr Abdallah 201, 178–179), möjligen även källtexterna som översätts och översättningarna som produceras (Hekkanen 2010, 39–40).

Den process där olika aktörer skapar förbindelser mellan varandra och på så sätt konstruerar nya nätverk kallas för *translation*, eller ”översättning”. I denna avhandling använder jag benämningen *translation* för att skilja begreppet från översättning som språklig överföring. Enligt ANT innebär translation att en aktör strävar mot ett bestämt mål och försöker få andra aktörer att stöda dess intentioner (Callon 1986). Då försöker aktören ta eller få makten att representera en annan aktör och agera för den andra aktörens räkning. Detta kan aktören försöka göra bland annat genom att förhandla, konspirera, kalkylera, övertala eller genom att använda våld. (Callon & Latour 1981, 279.)

Translationsprocessen anses bestå av fyra faser: att problematisera (problematization), att väcka intresse (interessement), att värva (enrolment) och att mobilisera (mobilization). Att problematisera handlar om att aktören som sätter igång translationsprocessen fastslår vilka andra aktörer den behöver rekrytera med i sin allians. Samtidigt försöker aktören göra sig själv till en obligatorisk passagepunkt. För att kunna ansluta sig till nätverket skulle de andra aktörerna då vara tvungna att acceptera dess målsättning (jfr Porsander 2005, 20). I den andra fasen, dvs. då intresset väcks, börjar aktören rekrytera. Om aktören lyckas med det, börjar rekryteringsfasen. Då förhandlar aktörerna med varandra om sina roller i nätverket, och en organiserad helhet börjar ta form. Den sista fasen, att mobilisera, förutsätter att den rekryterande



aktören accepteras av de andra aktörerna som en representant för hela nätverket. Då börjar nätverket agera som en enhetlig aktör och sträva mot sitt mål. (Callon 1986; Law 1986b, 15–16; Latour 1987, 172.) Under translationsprocessen kan aktörerna försöka kontrollera sin omgivning genom inskriptioner. Inskriptioner är texter med vilka aktörerna antingen kan bilda nya aktörer eller skapa förbindelser mellan existerande aktörer. (Callon, Law & Rip 1986, 11.) Genom att cirkulera inskriptioner i sitt nätverk kan en aktör förstärka sitt inflytande (Abdallah 2012, 24–25).

Under translationsprocessen skapar aktörerna förbindelser som forskaren enligt ANT kan upptäcka (Latour 2005, 108), och därför uppmanar ANT till att följa aktörerna, "[to] follow the actors themselves" (Latour 2005, 12). Syftet med ANT är att erbjuda ett sätt att strukturera och presentera forskarens observationer om aktörerna, men teorin eftersträvar inte att förklara eller förutsäga aktörernas agerande (Latour 1999, 19).

## **Material och metod**

Materialet för avhandlingen består av sex tematiska intervjuer med personer som på olika sätt behandlar auktoriserade översättningar i sitt arbete samt ett urval av skriftligt material (författningar, webbsidor och ett e-postmeddelande från en intervjudeltagare) som berör deltagarnas organisationer och auktoriserad översättning.

För att få en uppfattning om den mest typiska kontexten där auktoriserade översättningar används valde jag att intervjua fem personer som arbetar inom någon statlig myndighet i Finland. Dem rekryterade jag genom att skicka e-post till organisationen eller enheten som brukar använda auktoriserade översättningar. För att kunna jämföra olika kontexter intervjuade jag också en person som arbetar som advokat inom den privata sektorn. Samplet är dock för begränsat med hänsyn till generaliserbara jämförelser mellan den offentliga och den privata sektorn. Intervjuerna genomfördes i november och i december 2015 på deltagarnas arbetsplatser i antingen Helsingfors eller Tammerfors. Intervjuernas längd varierade mellan 15 och 20 minuter. De bandades in och transkriberades. Eftersom intervjuerna är så kallade expertintervjuer (Alastalo & Åkerman 2010), är informanterna inte anonymiserade utan anges på finska i tabell 1 i

kapitel 4.2. Efter varje intervju bad jag om tillstånd att publicera deltagarens namn och befattning i denna avhandling.

Intervjuer är inte en helt pålitlig metod att samla information, och därför kompletterade jag intervjuerna med relevant skriftligt material såsom e-post, webbsidor och författningar som berör deltagarnas organisationer och auktoriserad översättning. Med hjälp av materialet kunde jag också kontrollera fakta som kom fram i intervjuerna. En förteckning över det skriftliga materialet finns tillgänglig på finska i avhandlingens källförteckning. Jag har analyserat materialet med en teoristyrd innehållsanalys (Tuomi & Sarajarvi 2009, 113–117). Min analys grundar sig på följande centrala begrepp som är hämtade från aktör-nätverksteorin: aktör-nätverk, aktör, translation, obligatorisk passagepunkt och inskription. Med stöd av dessa begrepp har jag betraktat fyra aspekter av auktoriserad översättning. Jag har uppmärksammat hur auktoriserade översättningar används, vilka slags aktörer som kan identifieras inom auktoriserad översättning, vilka slags relationer olika aktörer har med varandra och vilka slags förväntningar aktörerna ställer på auktoriserade översättningar.

Eftersom aktör-nätverksteorin inte erbjuder någon vägledning i hur det aktuella aktör-nätverket som undersöks ska avgränsas (Miettinen 1998, 30), har jag själv fått avgöra vilket material som passar för min avhandling och mina resurser och vilka aktörer jag kommer att fokusera på. I avhandlingen studerar jag endast de aktörer som förekommer i mitt material och som på något sätt har med auktoriserade översättningar att göra eller som påverkar hur översättningarna utformas, hur de beställs eller hur de används. Denna avgränsning betyder att till exempel personer som arbetar med översättarutbildning eller auktorisationsprovet inte är med i analysen.

### **Auktoriserad översättning som verksamhet**

Syftet med denna avhandling är att bättre förstå auktoriserad översättning genom att studera verksamheten ur ett aktör-nätverksteoretiskt perspektiv och svara på de fyra forskningsfrågorna som presenterades i inledningen. I denna sammanfattning granskar

jag endast de mest intressanta iakttagelserna. En mer omfattande analys av materialet finns på finska i kapitel 5.

### **Hur auktoriserade översättningar används**

När jag samlade in intervjumaterialet, arbetade intervjudeltagarna inom någon av organisationerna som anges i den första kolumnen i tabell 2. I den andra kolumnen anges de processer där dessa organisationer enligt mitt material använder auktoriserade översättningar. Den tredje kolumnen innehåller dokumenttyper som brukar översättas av auktoriserade translatorer i samband med dessa processer. Tabellen baserar sig på mina intervjuer och omfattar därför inte alla processer eller texttyper som kan förekomma. Till exempel har magistraten och advokatbyrån sannolikt fler processer där auktoriserade översättningar kan behövas.

**Tabell 2.** De processer där auktoriserade översättningar behövs i mitt material

Organisation	Process	Dokument som översätts
Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira	ansökning om tillstånd att utöva ett yrke eller att använda en viss yrkesbeteckning	<ul style="list-style-type: none"> <li>• examensbevis</li> <li>• utdrag ur studieregistret</li> <li>• intyg över rätt att utöva ett yrke</li> </ul>
Utbildningsstyrelsen	beslut om tjänstebehörighet eller erkännande av yrkeskvalifikationer	<ul style="list-style-type: none"> <li>• examensbevis</li> <li>• utdrag ur studieregistret</li> <li>• arbetsintyg</li> </ul>
Livsmedelssäkerhetsverket Evira	ansökningar om tillstånd att utöva veterinäryrket	<ul style="list-style-type: none"> <li>• examensbevis</li> <li>• utdrag ur studieregistret</li> <li>• intyg om att rätten att utöva yrket inte har begränsats</li> </ul>
magistraten i Helsingfors (som sedan 1.1.2016 är en del av magistraten i Nyland)	hindersprövning	intyg över civilstånd
Folkpensionsanstalten FPA	indrivning av underhållsbidrag från utlandet	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tingsrättens beslut om underhållsbidrag</li> <li>• underhållsavtal som har fastställts av socialmyndigheter</li> <li>• administrativt beslut som FPA fattat om underhållsstöd</li> </ul>
advokatbyrån Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen, Rauhala & Laakso Oy	civilrättsliga ärenden	<ul style="list-style-type: none"> <li>• äktenskapsförord</li> <li>• bouppteckning</li> <li>• testamente</li> <li>• arvskifteshandling</li> </ul>

Av tabell 2 framgår att auktoriserade översättningar används i samband med diverse myndighetsprocesser som innehåller ett internationellt element. I advokatbyrån behövs auktoriserade översättningar i civilrättsliga ärenden, och de används för att informera parterna eller behövs i en domstol. Antalet auktoriserade översättningar som årligen behandlas i organisationerna varierar mycket. Enligt intervjuuppgifterna har Valvira, Utbildningsstyrelsen, magistraten och FPA ett betydligt större behov av auktoriserade översättningar än Evira och advokatbyrån, och i de två sistnämnda är siffran i allmänhet låg. Exakta, jämförbara siffror från alla organisationer var inte tillgängliga.

### Vilka slags aktörer förekommer inom auktoriserad översättning

Jag analyserade intervjuerna och det skriftliga materialet i syfte att identifiera mänskliga och icke-mänskliga aktörer som aktör-nätverken inom auktoriserad översättning består av. För att kunna presentera en tydligare överblick över mina fynd har jag grupperat aktörerna i aktörstyper. Dem har jag sedan indelat i fem grupper utifrån aktörernas roll i översättningsprocessen (se tabell 3).

**Tabell 3.** Aktörstyperna i mitt material och deras roller i översättningsprocessen

Källtextens författare	Översättningens beställare	Översättare	Översättningens slutanvändare	Annan påverkande aktör
läroinrättningar utanför Finland finska myndigheter utländska myndigheter advokater	privatpersoner finländska myndigheter	auktoriserade translatorer (i Finland)  översättare som är certifierade utomlands  källtextens författare	finländska myndigheter  utländska myndigheter  parter i civilrättsliga ärenden	Europeiska unionen stater aktörer som har rätt att legalisera dokument översättarnas fackföreningar översättningsbyråer söktjänster

En aktör kan alltså karakteriseras som antingen källtextens författare, översättningens beställare, översättare, översättningens slutanvändare eller annan påverkande aktör.

En intressant grupp av aktörer är översättare som är certifierade utomlands, det vill säga auktoriserade enligt auktorisationssystemet i något annat land än Finland. Deras översättningar accepteras av de finländska myndigheterna i mitt material jämsides med auktoriserade translatorers översättningar (mer detaljerad information om detta finns på finska i kapitel 5.4.1). I vilken omfattning deras översättningar används är en tänkvärd fråga som tyvärr inte kan besvaras i denna avhandling. Det skulle nog vara intressant att ta reda på om det finns skillnader i översättningarnas kvalitet beroende på vilket auktorisationssystem översättarna är certifierade enligt.

## **Vilka slags relationer aktörer har med varandra**

Hur ett specifikt aktör-nätverk inom auktoriserad översättning uppstår varierar från situation till situation. Utifrån mitt material har jag konstruerat ett förenklat exempel på hur en typisk translationsprocess inom auktoriserad översättning ser ut:

Translationsprocessen sätts igång av kunden, eller aktören som beställer en auktoriserad översättning. Enligt mitt material är den typiska kunden en privatperson som behöver en laggill översättning, oftast av ett utländskt examensbevis. Översättningen ska i de flesta fall presenteras för en myndighet, exempelvis för att skaffa vissa yrkesrättigheter i Finland. Translationsprocessen börjar med den så kallade problematiseringsfasen. För att få en översättning måste kunden hitta lämpliga aktörer, rekrytera dem och till slut mobilisera hela nätverket. Kunden börjar med att ta reda på hurdan översättningen ska vara för att uppfylla kraven som den mottagande myndigheten ställer på den. Där hjälper myndigheterna till. Både Valvira, Utbildningsstyrelsen, Evira och magistraten erbjuder information om auktoriserade översättningar på sina webbplatser, och enligt intervjuuppgifterna får åtminstone magistraten och Utbildningsstyrelsen förfrågningar om var lämpliga översättare och deras kontaktuppgifter kan hittas. Utbildningsstyrelsens elektroniska register över auktoriserade translatorer innehåller inga kontaktuppgifter, vilket verkar ge mer upphov till dessa förfrågningar.

När kunden har rätt ut vilka aktörer som behövs, ska hen hitta en auktoriserad translator. Alternativt kan kunden anlita en översättare som är certifierad utomlands enligt ett motsvarande auktorisationssystem. Ifall kunden hade ett finländskt dokument att översätta för en utländsk myndighet, skulle kunden i vissa fall också behöva anlita en notarius publicus som kan förse översättningen med ett apostille-intyg. Med intyget bestyrks att översättaren som har skrivit under översättningen verkligen är en auktoriserad translator.

Därefter börjar fasen där kunden börjar rekrytera aktörer. Att hitta en lämplig auktoriserad translator bland alla alternativ kräver att kunden är aktiv och gör medvetna val. Flera aktörer i omgivningen försöker påverka kundens beslut. Andra påverkande aktörer såsom översättningsbyråer, översättarnas fackföreningar och söktjänster

försöker informera och guida kunden eller locka kunden till att välja sina översättningstjänster. Också auktoriserade translatorer kan aktivt sträva efter att bli en obligatorisk passagepunkt till nätverket. Det kan translatorerna göra genom att skaffa sig en auktorisation eller genom att marknadsföra sina tjänster. Relationen mellan kunden och översättaren är speciellt intressant eftersom de båda har möjlighet att påverka hur den andra handlar. Om översättaren inte tar emot uppdraget, är kunden tvungen att hitta en annan översättare. Därmed misslyckas translationsprocessen. Om kunden däremot hittar en översättare för sitt dokument och vid behov även får ett apostille-intyg, har nästa fas, dvs. rekrytering, lyckats. En notarie är enkel att rekrytera eftersom andra påverkande aktörer, såsom stater och Europeiska unionen, tvingar de myndigheter som kan legalisera dokument att erbjuda sina tjänster till kunden. Detta förstärks med stöd av lagstiftning och internationella konventioner.

När översättningen och ett eventuellt apostille-intyg är i ordning, skickar kunden alla nödvändiga handlingar vidare till slutanvändaren som oftast är någon statlig myndighet. Myndigheten använder i sin tur översättningen som stöd när den fattar ett beslut i kundens ärende. Om myndighetens beslutsfattande fungerar som vanligt, är myndigheten som en så kallad black box, en svart låda. Kundens handlingar tillsammans med alla bilagor och översättningar skickas till myndigheten, och som svar kommer ett positivt beslut eller avslag på kundens ärende. Det som händer inom myndigheten under processens gång är i vanliga fall inte synligt.

Mobiliseringsfasen är fullbordad när kunden har rekryterat alla relevanta aktörer till sin sida och till slut får ett beslut i sitt ärende. Då har aktörernas translation lyckats.

Enligt aktör-nätverksteorin använder aktörerna olika inskriptioner som hjälpmedel i translationsprocessen. I tabell 4 finns en lista över inskriptioner som jag har identifierat i mitt material. I kolumnen till vänster anges aktörstypen, och i kolumnen till höger inskriptionerna som aktörerna använder.

**Tabell 4. Inskriptioner i mitt material**

<b>Aktörstyp</b>	<b>Inskription</b>
Europeiska unionen	EU:s rättsakter
stater	författningar internationella rättsinstrument
översättarnas fackföreningar	Finlands översättar- och tolkförbunds anvisningar för auktoriserade translatorer (Laillisesti pätevien käännösten laatimisohteet) listor över kontaktinformation
myndigheter (i egenskap av slutanvändare av översättningarna)	ansökningsblanketter instruktioner på webbplatsen
myndigheter (i egenskap av källtextens författare)	originaldokument översättningar
översättare	marknadsföringsmaterial översättarens anmärkningar

Enligt min tolkning är översättningarna inte självständiga aktörer i den här kontexten. I stället ser jag dem som inskriptioner som används för att förmedla de intentioner som källtextens författare har.

### **Vilka slags förväntningar aktörerna har**

I kapitel 5.4 analyserar jag vilka slags förväntningar olika aktörer i mitt material ställer på auktoriserade översättningar. I kapitlet behandlas två typer av förväntningar: sådana förväntningar som kommer fram i intervjumaterialet och sådana krav som ställs i lagstiftningen angående någon av processerna som behandlas i avhandlingen.

De kraven som kommer från lagstiftningen gäller antingen översättarens status eller språken till vilka kundernas dokument kan översättas. De förväntningar som kom fram i intervjuerna fokuserar på översättningarnas pålitlighet och felfrihet och å andra sidan på översättningens sekundära status jämfört med källtexten.



Enligt intervjuerna är myndigheter som slutanvändare källkritiska men litar på att auktorisationen säkerställer översättarnas kompetens. Intervjudeltagarna hade varierande erfarenheter av översättarens anmärkningar. De kan uppfattas som nyttiga eller onödiga. Speciellt när översättningens slutanvändare är en expertläsare är det bra att överväga noga om en anmärkning verkligen behövs. Å andra sidan kan både anmärkningarna och själva översättningen vara viktigare när ett dokument översätts från ett språk som få kan i Finland. Då är det svårare för myndigheten att avgöra ett ärende endast på basis av källdokumentet, och översättningen är till stor nytta.

## **Diskussion**

Intervjumaterialet i avhandlingen visar att expertläsarens kunskapsnivå varierar beroende på hur bekant läsaren är med dokumenttypen och källkulturen i fråga. När översättningens slutanvändare är en myndighet och översättningens syfte är klart, är det bättre att respektera mottagaren genom att överväga noga vad en eventuell översättarens anmärkning ska innehålla och om en sådan verkligen behövs. Dessa resultat är sannolikt redan bekanta för dem som arbetar med auktoriserad översättning.

En någorlunda överraskande iakttagelse var att översättningar gjorda av i utlandet certifierade översättare accepteras nästan lika ofta som översättningar gjorda av sådana auktoriserade translatorer som har fått sin auktorisation enligt det finländska systemet. Då kan kunden översätta sina handlingar till engelska i stället för finska eller svenska, vilket i många fall underlättar processen för kunden. Om översättarens kompetens kan säkerställas tillräckligt bra i sådana fall är dock en öppen fråga.

Avhandlingens teoretiska referensram, ANT, bidrar med ett annorlunda sätt att strukturera iakttagelserna kring ett fenomen i samhället, i det här fallet auktoriserad översättning, eftersom teorin tar i beaktande också de icke-mänskliga aktörerna. Nackdelen med ANT är att teorin inte är en koherent helhet, och till och med definitionen av några centrala begrepp varierar mellan källorna (jfr Fenwick & Edwards 2010, 2). I översättningsvetenskaplig forskning har forskarna tidigare kombinerat ANT

med någon annan teoretisk referensram för att få en djupare förståelse av aktör-nätverken.

Avhandlingens svaghet är att genomförande av undersökningen och avhandlingens material inte är ideala. Intervjudeltagarna är en oenhetlig grupp, och de har alltför olika relationer till auktoriserad översättning för att utgöra ett tillräckligt underlag för generaliseringar. En annan stor svaghet i avhandlingen är materialets omfattning: intervjuerna är kortfattade och antalet intervjuer är otillräckligt. Nyttigare och mer generaliserbara resultat hade jag kunnat få om intervjudeltagarna hade bestått endast av slutanvändare av auktoriserade översättningar eller av kunder som beställer auktoriserade översättningar. I framtida forskning skulle det vara bäst att endast fokusera på organisationer som har ett större behov av auktoriserade översättningar med tanke på kvantiteten.